

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser. 13

Title: *Shraddha Paddhati*

K. S. V.

13

:	Shrāddha Paddhati	:	Title
:	Raghunāth, Kādhari	:	Author
:	Bhatta	:	Editor
:	:	:	Year. Vols
:	:	:	Publisher
13 :	:	:	Remarks

रघुनाथभट्टी

श्राव ५०

१

क

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीगुरुभ्योनमः विष्णुनारायणं नत्वा पितरौ दुर्दिशयौ रघुनाथः संविचार्यतनुते श्राद्धं
पूजितं १ तत्र पित्रादिदेवतोद्देशेन श्राद्धयाद्वयस्यागश्राद्धं तत्पंचविधमित्याहाश्वलायनः काम्यनैमित्तिकं रूढिरेकोद्दिष्टं नृणां
वर्णमिति विश्वामित्रेण तदश्राद्धं दशविधं त्वमुक्तं नित्यनैमित्तिकं काम्यं रूढि श्राद्धं सपिंडं पार्वणं चेति विज्ञेयं गोष्ठाश्रुद्धयर्थं न
हृमं काम्यं गंतव्यं प्रोक्तं देविकं दशमं स्मृतं योत्रास्वेकादशं प्रोक्तं पुरुषार्थं द्वादशं स्मृतमिति एतद्वृक्षणा निम्नविष्णुपुराणो अह
न्यहर्नियच्छ्राद्धं तन्नित्यमिति कीर्तितं वैश्वदेवविहीनं तदशक्ता बुद्धकेन तु एकोद्दिष्टं तु यच्छ्राद्धं तन्नैमित्तिकमुच्यते तदप्यदेवकत्त
मयुष्मात्सोजयेद्द्विजान् काम्यविहितं काम्यमस्ति प्रेतायै स्थिदये पार्वणेन विधानेन तदप्युक्तं रजगाधिप रूढौ यत्क्रियते श्राद्धं रूढि
श्राद्धं तन्नैमित्तिकमुच्यते सर्वप्रदक्षिणकालस्य पूर्वह्नि चोपवीतिना रूढिः पुत्रजननदि गंधादकृतिजैः पुक्तकुर्यात्पात्रचतुष्टयं अर्घ्या
र्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रप्रतिचयेत् ये समाना उति द्वास्त्यामेतज्जेयं सपिंडं नित्येन तु चरं गोषस्यादेकोद्दिष्टं स्त्रिया अपि सपिंडं
नस्योभयत्रपत्वाष्टेषु गजातमेकोद्दिष्टं शोषावर्णां शेषं चरुनेणानित्येनावश्यं कर्तव्यं नैकोद्दिष्टेन पार्वणेन च तुल्यस्य
एकोद्दिष्टसपिंडीकरणं अमावास्यायां यत्क्रियते तत्पार्वणमिति स्मृतं क्रियते पार्वणिहियत्पार्वणमिति स्मृतिः पूर्व
पासं क्रोत्यादौ गोष्ठायां यत्क्रियते श्राद्धं गोष्ठीश्राद्धं तदुच्यते बहूनां विदुषां संपत्सुरवार्यं पितरं च ये श्राद्धस्य गोष्ठायां वातायां

त गी२

क्रियमाणायां तज्जनितोत्साहेन क्रियते श्राद्धं गोष्ठीश्राद्धं तदुच्यते बहूनां विदुषां गोष्ठायां समुदाये तीर्थश्राद्धादौ युगपत्कर्तव्यतया
प्राप्ते पृथक्पाकाद्यसंभवे संपदासंभवे श्राद्धसामं श्रीसंपादनेन यत्सुरवंतदर्थं यन्निश्चितं क्रियते तद्गोष्ठीश्राद्धमिति तु शंख
धरकल्पतरु प्रसृतयः क्रियते शुद्धयेयं तु ब्रह्मणानां तु सोजनं शुद्धयर्थमिति तत्प्रोक्तं वेन ते यमनीषिभिः निषेककाले सामं च
सीमतो न्नयने तथा श्रेयं पुसवने च वैश्राद्धं कर्मागमेव च देवाभ्युद्दिश्य यच्छ्राद्धं तत्तु देविकमुच्यते हविष्येण विशिष्टं च सलम्या
दिषु यत्नतः गच्छन् देशांतरं यत्तु सर्पिषा यात्रार्थमिति यत्प्रोक्तं प्रवेशे च न संशयः तीर्थयात्रार्थं देशांतरं गच्छन् गमनारं सयात्रा
कृत्वा गृहप्रवेशे च यच्छ्राद्धं कुर्यात्तदपि यात्रार्थं शरीरोपचये श्राद्धमर्थोपचयपववा पुरुषार्थमेतद्दिश्यां प्रापंचयिकमुच्यते इति
इति श्राद्धभेदाः अथ श्राद्धकायाः याज्ञवल्क्यः अमावास्या रूका रूढिः रूक्षपक्षा यनद्वय इव्यग्रस्त्रणसंपत्ति
विषुवत्सूर्यसंक्रमः व्यतीपातो गजश्राया ग्रहणं चंद्रसूर्ययोः श्राद्धं प्रतिरुचिश्चैव श्राद्धकायाः प्रकीर्तिता इति अन्यत्रापि आ
षाढामपि कान्तिक्रामाभ्यामन्यतरादिषु युगादिषु च द्वादशैज्जन्मस्यैग्रहपीडिते श्राद्धपदासिते पक्षे श्राद्धं कुर्वतु यत्नतः
प्रत्यक्षं तु यत्नेन कुर्याच्छ्राद्धं स्मृतं नीतिः हेमंतशिशिरार्थं श्रुतुर्णां अपरपक्षाणामपि श्राद्धकाः इदं च पूर्ववदुः परधुरन्वष्ट
कयोः पक्षस्य रूक्षपक्षः सर्वः अयनद्वयं मकरकर्कसंक्रमो विषुवतुल्यमपसंक्रमो सूर्यसंक्रम इत्यनेनैव सिद्धेय
त्यशक्तं तत्र श्राद्धं कार्यमिति प्रदर्शनायायनविषुवयोः पृथग्निर्देशः गजश्राया पदेऽपि तदेवत्येहं सत्येव करिष्यतः तिथि

श्राद्धं कुर्यात्तु

आ. प.

२

वैश्वदेवीयाचगजप्रायात्रकीर्तितेतिस्कांदोक्ता परमानंतुपोदधातितृणांमधुनासह छायायांतुगजेइस्यपूर्वस्यांदक्षिणा
मुपइतिविश्वामित्रोवाग्राह्या मन्वंतरादयोनास्ये आश्वयुक् उक्तेनवमीकार्तिकेद्वादशीसिता तृतीयाचैत्रमासस्यसि
तामाइपदस्यच आषाढेभुक्तेनवमीमाघस्याधुक्तेसप्तमी श्रावणास्याष्टमीकृष्णातथाषाढीचपूर्णिमा कालानुसृत्य
माघास्यापिषस्येकादशीसिता कार्तिकीफाल्गुनीचैवज्येष्ठीपंचदशीसिता मन्वंतरादयश्चेतादकस्याश्वकारिका
उति युगादयस्मन्तरे नसस्यमाघयोः कृष्णे वैशाखेकार्तिकेसिते त्रयोदशीपंचदशीतृतीयानवमीतथा इमाश्चित्तस्र
स्थितयोयुगाद्याइतितास्मताइति अथश्राद्धदेशः दक्षिणाप्रवणेदेशेतीर्थदौवागरेपिवा भस्मंस्कारादिसंयुक्तेश्राद्धकु
र्व्यात्प्रयत्नतइति स्वभूमौचनदीतीरेदेशेकोशाद्यदीपते सृष्टीपुगिरिपृष्ठेषुसरस्वत्यायतनेषुच गोष्ठेषुचविविक्तेषुतुष्यं
तिपितरःसदेति भस्मंस्कारामार्जनादयः स्मत्कृताः स्वतएवप्रयत्नेनवादक्षिणाप्रवणे अथश्राद्धार्हद्विजाः वैद्वि
पुराणे सर्वलक्षणसंयुक्तेर्विधाशीलगुणान्वितैः पुरुषत्रयविरच्यतेसर्वश्राद्धप्रकल्पयेत् जातकर्मादिभिर्पुत्रैस्तसं
स्कारैः संस्कृतः शुचिः वेदाध्ययनसंपन्नः षट्सुकर्मस्ववांश्चितः शौचाचारोऽस्थितः सम्यग्द्रियताशीगुरुप्रियः सत्यव्रती
सत्यपरोसर्वैर्ब्राह्मणउच्यते तपश्श्रुतंचयोनिः चाप्येतद्वाह्यलक्षणं सत्यज्ञानंदमोक्षोह आनंदसंयुक्तमाधुर्या तपश्चद
श्यतेयत्रसब्राह्मणइतिस्मृतः गृहस्थोब्रह्मचारीचयजुर्बेदविदेवच वेदविद्याप्रतप्ताब्राह्मणापंक्तिपावनइति पंक्तिपावन

२

लक्षणंमनूनोक्तं अपांक्तोपहतापंक्तिः पाठ्यतेयैर्द्विजोत्तमैः तान्निबोधतकार्त्तर्पणद्विजाग्र्यापंक्तिपावनोति ब्रह्मांडपुराणे
शिरिवस्थोधातुरक्तेस्पृष्टिदंडिस्त्वश्वदापयेत्इति उक्तगुणयुक्तकतिपयब्राह्मणलाभेतेपिच्येयोज्याः वैश्वदेविकेतुकिंचिदुणा
हीना अपि तथाचमनुः नब्राह्मणंपरीक्षेतदैवकर्मणिधर्मवित् पित्रेतुकर्मणिप्राप्तेपरीक्षेतप्रयत्नतइति सर्वथोक्तगुणयुक्तब्रा
ह्मणाभिमोकिंचिदुणायुक्तानातर्मिहादयः पित्रेयोज्याः तथाचमनुः एषैवप्रथमः कल्पः प्रदानेहव्यकल्पयोः अनुकल्पस्त्ययंज्ञेयः स
हसद्विरनुष्ठितः पातामहमातुलंचस्वस्त्रियंश्वशुरंगुरुं दौहित्रंविद्वतिबंधुमृत्विग्याज्योचयोजयेदिति अथश्राद्धार्हद्विजाणि
श्रीहयवगो धूमप्रियंगुमुद्गमाषश्यामाकसर्षपतिलनीवार धान्यानि गुडशर्करापाणितालेलुलवंगहिंगुभुहीमरीचसैधवक
पूरकहज्जीरकाणि संस्काराद्व्याणि सरेणकुत्तुबुकोशातकोवीरुकपटोर्लक्ष्मिकोमलककालशकमहाशाकद्रोणशाकाः शाकाः
दधिदुग्धतक्रघृतानिगव्यानि माहिषं तमेव सौचर्णानिराजतानि कांस्यमृयानि वातदसावेपालाशपत्रकदलमधूकपत्रनिमित्तानि
भोजनभाजनानि अर्थनिमंत्रणादि श्राद्धार्हभुक्तान्नपरिणामावधिकर्तव्योक्तनियमाः व्यवयपुनर्भोजनान्नतन्माषणत्वाध्य
यनायासघृतसारोद्धहनदानप्रतिग्रहस्तेपाध्वगमनदिवास्नभकचहृदि वर्जनमुभयधर्मैः तांबूलक्षुरकर्माभ्युजनदत्तधावनव
र्जनं कर्तव्यं निमंत्रणमंगीकृत्यानयक्रमणमाहूतस्याविलंबकरणंचभोक्तव्यं अथश्राद्धपरिभाषात्वेननातास्मति

आ. प. ३ निबंधवचोमिलिर्यते ॥ ॥ स्नाने दाने जपे होमे स्वाध्याये पितृकर्मणि ॥ सपवित्रो सदभौ वाकरो कुर्वीत नान्यथा । कुर्वीत देवसंयुक्तं
आहुंश्च द्वा समन्वितः । दो देवौ पितृ कार्ये च त्रीने कौमुभयत्र वा । भोजयेत्सु सप्त द्वापि न प्रसज्येत विस्तेरे । मातामहानामप्येवं तं त्रं वा वै
श्वदेविकं । अपि वा भोजयेदेकं ब्राह्मणं वेदपारगं । यदेकं भोजयेद्ब्राह्मणं देवं तत्र कथं भवेत् । अन्नं पात्रे समुद्धृत्य सर्वस्य प्रकृतस्य च ।
देवतायतने कृत्वा यथाविधिसमाचरेत् । प्रास्येदन्नं तथा न्नोत्तु दद्याद्वा ब्रह्मचारिणे । हस्तोच्छिष्टापनयनमावाहनविसर्जने । दक्षि
णं सोमनस्थं च विनान्यदेव पूर्वकं । इष्टिंश्चाहुः कुतुर्दक्षः संकीर्त्यै वैश्वदेविकी । नांदीमुखे सत्यवस्त्रकाम्ये च धुरिलोचनो धुरीरवाश्च
ईवाश्च पार्वणे समुदाहृतौ । नैमित्तिके कामे कौलैर्वै सर्वत्र कल्पयेत् । वस्त्ररुद्रस्तथा हित्यः पित्रादि त्रितये क्रमात् । मातामहादिमा
त्रादि त्रये च स्मृतिमर्हति । नित्यश्चाहुः सदैवं स्यादेको द्दिष्टं तथैव च । मातृश्चाहुः त्रयुग्मैः स्याददेवं प्राहुः तुरेः पृथक् । योजयेद्देवपूर्वाणि आ
ह्वान्यन्या नियत्नतः । अन्वष्टका सुवृद्धौ च प्रति संवत्सरं तथा । महालये गथायां च सपिंडीकरणात्पुनः । मातुःश्चाहुः पृथक् कुर्यादन्यत्र पतिना
सह । पितरो यत्र पूज्यं तत्र मातामहा अपि । अविशेषेण कर्तव्यं विशेषान्नरकं जनेत् । कर्षू समन्वितं सुक्ता तथा द्यंश्चाहुः षोडशं । प्रत्यादि
कं च शेषेषु पिंडास्तुः षडिति स्मृतिः । कर्षू समन्वितं सपिंडीकरणे । विधवायास्तु षड्देवत्ये विशेषः । स्वभर्तृ प्रभृति त्रिष्यः स्वपितृभ्य
स्तथैव च । विधवाकार्ये द्वा द्वयथा कालमतं इति । उपाध्यायगुरुश्च अपि त्र्याचार्यमातुकाः । अश्वत्थुरभ्रातृ तत्पुत्र त्रिंशु विप्रप्रिय

षोडशकाः। भगिनीस्वामिदुहित जामात भगिनीसुताः। पितरः पितृपत्नी तां पितुर्मातुश्च या स्वसा। सखिद्वयद शिष्याश्च तीर्थ वैवमहा लये।
एकोद्दिष्ट विधानेन पूजनीयाः प्रयत्नतः। अपुत्राये मृताः केचित्त्रियश्च पुरुषास्तथा। तेषामपि वदेवं स्यादेकोद्दिष्टं च पार्वणं। अतिसंवत्सरं का
र्ममातापित्रोर्मतेहनि। पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्यैव हि। एतदधिकारिमात्रोपलक्षणं। तदहश्चेत्त्रयुष्यतकेन वित्तसूतका
दिना। सूतकानंतरं कुर्यात्पुनस्तदहरेण वा। पुनरुत्तरमासितदहरेव वेति मासिकविषयं। सूक्तस्तोत्रजपंत्यत्कापिंडाघ्राणं च दक्षिणं। ओङ्का
नं स्वागतं चार्घ्यं विनाशपरिवेषणं। विसर्जनं सौमनस्यमाशिषं प्रार्थनं तथा। विप्रप्रदक्षिणं चैव स्वस्तिवाचनिकं विना। पित्र्यमन्यत्र कर्त
व्यं प्राचीनावीतिना सदा। द्वेद्वेपवित्रेऽङ्गुलीद्वे कर्मणि योजयेत्। विभज्य द्विगुणीकृत्य त्रीणि त्रीणि तु पैतृके। अन्वाभ्यदक्षिणं जानु
प्राग्बोदग्वाप्रदक्षिणं। यज्ञोपवीती स्वाहेति देवं कुर्याद्यैव स तथा। प्राचीनावीतिनापि त्र्यंशं व्यज्जानुनिपातिना। दक्षिणास्येन कर्त
व्यमप्रदक्षिणातस्तिलैः। देव्यर्वा दक्षिणा दस्यात्पदं जान्वं समूर्धनि। शिरसं जानुपादेषु वामांगादिषु पैतृके। पितृभ्यां निखिलं दद्या
त्स्वधाकारेण सर्वदा। अक्षय्यमासनं चैव वर्जयित्वा र्घ्यमेव च। यत्किं विदीयते श्राद्धे देवतीर्थेन दैविके। पैतृके पितृतीर्थेन सर्वत्रैष विधि
स्मृतः। पितृणामासनं दद्याद्दामपार्श्वतथा सुधीः। दक्षिणे चैव देवानां सर्वदा श्राद्धकर्मणि। स्वर्गादेव हविर्दाने पैतृके तु स्वधामवेत्।
दैविके हव्यमित्युक्तं पैतृके कव्यमित्युत। श्राद्धारभेवसाने च पादशौचा चर्चनांतयोः। विकिरेपिंडदाने च कुर्यादाचमनं कृती। तेषु प्र

धर्ममेव हि शेषाणि तु सकृत्सकृत् । आचोतः प्राकृशांस्तत्कापाणावन्यांश्च धारयेत् । आहारं मेषु येदर्भाः पादशौचे विसर्जयेत् ।
अर्चनादौ तु येदर्भाः उद्धृष्टांते विसर्जयेत् । पिंडादौ तु येदर्भा आघ्राणांते विसर्जयेत् । मार्जनादौ तु येदर्भाः पिंडोत्ताने विसर्जयेत् । उत्ताना
दौ तु येदर्भाः दक्षिणांते विसर्जयेत् । प्रार्थनादौ तु येदर्भा नमस्कारे विसर्जयेत् । विकिरे पिंडोत्ताने च तर्पणे स्नाने कर्मणि । आचोतश्च प्रकुर्वीत दर्भ
संत्यजनं बुधः । अक्षय्यासनयोः षष्ठी द्वितीया वाहने तथा । अन्नदाने चतुर्थस्य चोपाः संबुद्धयः स्मृताः । संबुद्धं प्रथमं ब्रूयाद्गोत्रं नाम त
थैव च । पश्चाद्भूपविजानीयाक्रमणसनातनः । क्षणावाहनसंकल्पे पिंडदानं न दानयोः । पिंडाभ्यंजनकाले च तथैवोत्तानकर्तृणि ।
अक्षय्यासनपादोपगंधाद्याद्यादनेषु च । आहुकर्मणि चैतेषु गोत्रं नाम प्रकाशयेत् । गोत्रस्य त्वपरिज्ञाने काश्यपगोत्रमिष्यते । नाम
निबेनजानीयात्तत्रत्यादिवदे क्रमात् । नोहेन्मात्रार्घ्यपात्रेषु तिका वापि पितृभ्यः । अर्घ्यप्रदानं त्रेषु मात्रादिपदमावदेत् । शुद्धं तामि
ति पित्रादौ मात्रादिपदमावदेत् । स्त्री द्वित्वे वा बहुत्वे वा तेशब्दस्योद्दिश्यते । निर्दिशेन्नामनी द्वौ चेन्नामानि च बहुनिचेत् । नाम द्विवचनं
तस्यादेकं तद्द्वयोरपि । नोहेद्यादित्येशब्दं न्तिकारवचोपधा । जयंतः स्वामिनः शिष्या उद्दिश्यं कुर्वन्ति यादिति । द्वित्वेषु वा बहुत्वे तु पु
ष्पानि तिपदं वदेत् । अनूहेनैव पिंडानां सकृत्स्यादनुमंत्रणं । अभ्यंजायां पदं द्वित्वे बहुत्वे भ्यङ्गमिति । द्वित्वं जायां पदं ब्रूयात्
बहुत्वं तु पदं वदेत् । दद्याद्दशमनूहेन मंत्रस्यावृत्तिरिष्यते । अनूहेनैव षट्पिंडोत्तानं कृदे गोपतिष्ठते । अनूहेनोभयेषां स्याद्युग

पञ्चप्रवाहणं । पिंडद्वयमनूहेन स्वपत्नी प्राशयेदथ । नात्रोक्षितं स्पृशेत् किं विन्न वदेन्मातुषी गिरं । न बोद्धीक्षेत्तुं जानं न वै वा श्रुति
पातयेत् । त्यजेत्क्रोधं प्रमादं च आद्वेन त्वरितो भवेत् । देवेषु चैव सर्वत्र जपहोमादिकर्मसु । मोनं कुर्यात्प्रयत्नेन सम्यक्कर्मवाप्तु
यात् । यदि वाग्यमन्त्रोपः स्याज्जपहोमार्चनादिषु । व्याहरेद्देष्टव्यं मंत्रं स्मरेद्वा विष्णुमय्यं । यस्य स्मृत्या च नामोत्थातपोयज्ञक्रिया
दिषु । न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वंदे तमच्युतं । आदिमध्यावसानेषु आहुत्यदमुदाहरेत् । प्रधानस्य क्रियायां तु संगतं क्रियते पुनः ।
तदंगाकरणं कुर्यात्प्रायश्चित्तं न कर्म तत् । निमंत्रितेषु विप्रेषु प्रारब्धे आहुकर्मणि । देहे पितृषु तिष्ठेन्मुना शौचं विद्यते क्वचित् । इदं आहु
कर्तव्यं कर्तारिक्तगृहे प्रसवे मरणे च ज्ञेयं । भोजनाधितुसंस्तुते विप्रैर्दातुं विषयते । यदा कश्चित्तदोच्छिष्टं शेषं हिलासमाहितः । आच
म्यपारकीयेन जठरेन शुचयो द्विजाः । दातुं शक्नुवन्ति शेषः । मौडी बंधाद्दत्तरार्धं वत्सरं पाणिपीडनात् । पिंडनिर्वापकुर्यात्विहीनं आहुमा
चरेत् । अशक्त्या तु यदा आहुयथा वृत्तं तु मक्षयः । पिंडाद्यादि विहीनं तु संकल्प्य आहुमाचरेत् । सांकल्पं तु यदा कुर्यान्न कुर्यात्प्रायश्चित्तं
णं । नावाहनाग्नौ करणेन पिंडान् विरक्तान् । आपद्यन्तर्गतोतीर्थे च प्रवासे पुत्रजन्मनि । हेमश्चाद्गृहे चैव तथारस्त्री श्रद्धां न्मनि ।
योरपि । आमि तु ह्युगं प्राक्तं ह्यमश्नन्तुर्गुणं । रसस्वलाग्नौ नोति विदेशस्थे वा विके । दर्शादा विवनामेन त्वन्नेन आहुमाचरेत् ।
कुर्याद्दहः आहु अन्नाद्येनोदके पिवा । पितृनुद्दिश्य विप्रोक्तं भोजयेद्दिप्रमेव वा । नामंत्रणं न होमवना कानि न विसर्जनां नपि

आ.प.
५

इदं नं विकिरं नदद्यादक्षिणं । अन्वष्टकं च पूर्वदुर्भासिमासिचपार्वणं । चतुर्ष्वग्निहोमस्यात्पिंडाग्निममीपतः । का
म्यमभ्युदयेष्टम्यामेकोहिष्टमथाष्टमं । चतुर्ष्वग्निकरेहोमः पिंडदानं हि जातिके । पिंडनिर्वपणं केचिन्नेच्छन्त्यस्मिन्नुदये । एकोहिष्ट
देवहीनमेकार्येकपवित्रके । आवाहनाग्नौ करणरहितं ह्यपसव्यवत् । पिंडनिर्वपणं कार्यं न वा कार्यं नराधिप । वृद्धिश्चाद्धमहाबाहो कुलधर्मान
वेक्ष्यतु । प्राङ्मुखश्चोपवीतीत्याहुपचारः प्रदक्षिणं । तिलकार्येयैवः कुर्याद्युग्मानिप्रान्तिमंत्रयेत् । तिलोत्सीतिपदस्थानेयवोसीतिपदं व
देत् । स्वधयेतिपदस्थानेपुण्याशब्दं वदेद्दिह । पितृनिमित्तपदात्पूर्वं वदेन्नांदीमुखानिति । स्वधानिमः पदस्थाने वदेत्स्याहानमः पदं । मधुवाता इति
स्थाने उपास्ते गायतानरः । पंच चैव प्रावर्धयत्वा क्षान्तिविव्रावयेद्वत् । अमृताक्रजवोदभा कर्तव्या इह कर्मणि । संबन्धनामनूपाणि वर्जनी
यानि धीमता । दिर्दिग्धादिदातव्यं नियमेनात्र कर्मणि । अर्घ्यमावाहनं चैव हि जागृष्वनिवेशनं । तृप्तिप्रश्नं च विकिरं तीर्थं प्राद्विवर्जयेत् ।
कन्यागते सवितरि दिनानि दर्शयन् च । पार्वणे तेव विधिना आहूतं त्रिविधीयते । अमायां च क्षयादे च प्रेतपक्षे तथैव । आहूतं सपिंडं कुर्यात्ति
थिवारं नरो धयेत् । सकृन्महा लये पक्षे त्र्ययेत् । न नंदासु भृगोर्वरे रोहिण्या च त्रिजन्मसु । देवत्यां च मघायां च कुर्यादापरपक्षिकम् ।
नंदाश्च कामर व्या रभृग्वन्नि पितृका कर्म । गंडे वै धृतिपाते च पिंडास्त्याज्याः सुते शुभिः । नंदा प्रतिपत्त्येकादश्यं । अश्वः सप्तमी । को
मस्त्योदरी । आरोमौमः । रुतिका मघाभरण्योग्निपितृका कर्मक्षत्रिणि । आहूतं शस्त्राहृतस्येव चतुर्दश्यां महा लये । द्वादश्यामेव कुर्वितय

शिव
५

तेरिति विनिर्णयः । सकृन्महा लये कन्ये पुनः प्राद्वेखिलेषु । अतीतविषये चैव मेतत्सर्वं विवितयेत् । नांदीमुखानां कर्तव्यं कन्याराशिगते
रगौ । योर्णमास्यां च कर्तव्यं वराहवचनं यथा । येस्युः पिता महा दूर्ध्वं तेनुनांदीमुखवास्त्रयः । विभक्ता वा विभक्ता वा कुर्युः प्राद्वेष्टकसुतः ।
मघासुतततो न्यत्रनाधिकारः पृथग्विना । पृथग्विना विभक्तत्वं विना मघा प्राद्वेष्टिरिक्त प्राद्वेष्टिगधिकारेनास्तीत्यर्थः । प्राद्वे
नवैकवर्गस्य त्रयोदश्यामुपक्रमेत् । नितृप्तास्त्रये यस्य प्रजा हि संतितस्यते । एवं तिलोदकं दत्वा अमाप्राद्वेष्टुं कारयेत् । प्रत्येन भवेत्पूर्वं
परेह निति लोदकं । पक्षप्राद्वेष्टिरण्ये च अनुब्रज्य तिलोदकं । ततो नित्यक्रियां कुर्याद्दोजयेत्तथा तिथीन् । ततस्तदनं शुंजी तस
हस्त्यादिभिर्नरः । ततस्तेन प्राद्वेष्टोपान्तेन नित्यक्रियां नित्यप्राद्वेष्टिकं । नित्यप्राद्वेष्टं न कुर्वेत्प्रसंगाद्यत्र सिध्यति । प्राद्वेष्टं तरेकते
न्यत्र नित्यत्वात्तत्तदापयेत् । यत्र पद्मोदत्तं तत्र प्रसंगादिना हतिः । यत्र न्येनेभ्यस्तत्रावृत्तिः । प्राद्वेष्टं प्रसंगे कुर्वेत्तदेवैव देवच
साग्निकः । एकादशाहिकं मुक्तातत्र दत्तं विधीयते । साग्निकः प्राहिताग्निः । एतद्वपक्षांतरं कर्म निर्वर्त्येति लोकास्मिन् वने हेमा
दिणा प्रतिपादितं । अनाहिताग्नेस्तृणप्राग्निमतस्तद्दहितस्य वा वैश्वदेवकाकोमियते । वैश्वदेवाहुतीरगताववर्गिबाह्वर्णभो
जनात् । जुहुवाहुतयज्ञादिप्राद्वेष्टत्वात्तु यत्कर्म । पितृन्तं तर्प्य विधिवद्दत्त्वा हि धानतः । वैश्वदेवं ततः कुर्यात्प्राद्वेष्टं
वाचनं । बलिं विकिरं । उद्धरणं तु तत्रिष्टेयावद्विप्राविमर्जिताः । ततो गृह बलिं कुर्यादिति धर्मो विवर्तितः । तदेव मग्नेोक्षण

विकिरदानविसर्जनोत्तरकाळात्मने केऽनाहिताग्निवैश्वदेवका के स्मृतिषु उक्ते स्मृतिसंग्रहे तावदीदृशीव्यवस्था क्ता । वृद्धावा
दोक्षयाहितेदं श्रेमिध्येमहालये । अस्वातेषु च कर्तव्यं वैश्वदेवं चतुर्विधं भित्ति । वृत्ति क न्नारायणेन वृवि स जनांतं आद्रुमभिधा
यांते उद्धेष्टां विंतिमनुवाक्योदाहरणादाश्चलायनानां आद्रांत एव वैश्वदेवः । मध्यपक्षस्कायकारवायामुक्तस्तच्छाखीयानामि
ति तु बोधदेवः । वज्रस्मृत्युक्तत्वात् सर्वेषामपि विसर्जनं एव वैश्वदेव इति तु स्मृतिरत्तावलीकारादयो भूयो निबन्धाः । तत्रादौ मध्ये
वा वैश्वदेवानुष्ठाने तदर्थं पृथक् पाकः कार्यः । पित्र्यर्थं निर्वपेत्पाकं वैश्वदेवार्थं मेव च । वैश्वदेवं न पित्र्यर्थं नादार्शं वैश्वदेविकं
तिष्ठेगाक्षिवचनात् । यदा त्वंते तदा आद्रं शेषाभावे पृथक् पाकेन आद्रं शेषे सत्ये तेनैव वा । आद्रं हि आद्रं शेषेण वैश्वदेवं स
माचरेदिति चतुर्विंशतिमतात् ॥ ॥ इति परिभाषा ॥ ॥ अथ दर्शप्राद्रप्रयोगः ॥ ॥ तत्र तावदाहिताग्नेः सर्वथानिरग्नि क
स्य वाभिधीयते । आद्रं कर्त्ता आद्रं दिनात्पूर्वेद्युः प्राद्रिय पदार्था नृसंभृत्य भूम्युत्तरवलादीनि स्मृत्युक्तमुद्रुः पापैः शोध
यित्वा सकृद्वैवानामिषं भुक्ता पूर्वद्युरेव आद्रं दिन एव वा तिथ्यादिसंकीर्त्य प्राचीनावीतीदक्षिणामुखः । सर्वं जान्वा न्यास्म
यित्वा पितामहं प्रपितामहानां अमुकशर्मणा मित्यादि दर्श आद्रमन्ते न हविषा शोदावा करिष्य इति संकल्प्य स्वयंपुत्रादिभि
र्वा आद्रार्हं न्वाह्णानि मंत्रयेत् । तत्रोपवीत्युदङ्मुखः दक्षिणं जान्वा न्ये प्राङ्मुखस्य विप्रस्य दक्षिणं जानुस्य स्वासपत्ति

शिव

६

कानां अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहमातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहानां आद्रं पुरुष आद्रं वसंजकविश्वेदेवार्थं त्रयाक्षः
करणीय इति वैश्वदेविकब्राह्मणो निमंत्र्य प्राचीनावीतीदक्षिणामुखः सर्वं जान्वा न्योदङ्मुखस्य ब्राह्मणस्य सर्वं जानुस्य स्वासपत्ति
मुकगोत्रस्यामुकशर्मणः सपत्तिकस्य आद्रं त्रयाक्षः करणीयः इत्येवं पृथक् पृथक् यथा लिङ्गं पित्रादि त्रयमातामहादि त्रयार्थं च ब्राह्म
णान्निमंत्र्य वायानि वृत्त्यादि धर्मीसैः कारयेत्स्वयं च कुर्यात् । अथ आद्रदिने वर्जितं दक्षतथावनः सुस्नातो धृतपवित्रः कृतपुत्रपुत्र
कादिपापक्षयकरमंत्रजपः शिष्येण कारितान् कारिताभ्यंगस्नाता कृतपत्रो चावमना ब्राह्मणान् प्रत्युल्लानेन सत्कृत्य पूर्ववदक्षकश्च
इति संकल्प्य कुरुष्वेति रुक्तेः पृथक् स्वागतमिति रक्षतेः स्वागतमिति प्रत्युक्तः उपलिङ्गे गृहो जिरे आद्रं देशपूर्वदेशे देवार्थं चतुरस्रं प्रा
देशमात्रं उदङ्मुखं निहितं मध्यपुष्पयवोदगप्रकुशद्वयमंडलं तदक्षिणतश्च पित्र्यर्थं वर्तु कंवितस्मिमात्रं दक्षिणा ॥ ॥ एवं निहितं मध्यपु
ष्पतिकदक्षिणाग्रं कुरात्रपं द्वितीयंगोमयेन गोमूत्रेण च विधाय विप्रान् पुनः सर्ववन्निमंत्र्योपवीती उत्तरमंडलं समीपे सदर्भपीठयोः प्रा
ङ्मुखो वैश्वदेविकद्विजानुपविश्य प्रत्यङ्मुखस्य आद्रं योगं मध्यपुष्पयवकुशयुतं जलमंजा केनापुनरुव आद्रं वसंजकविश्वेदेवा
द्वं न्याद्य इति निमंत्रणक्रमेण दक्षतीर्थं न प्रक्षिप्य शंनो देवीः सिंधु द्वीप आपो गायत्री । इति मंत्रेण मंडलोपरि सुद्रोदकेन तत्पादौ प्र
क्षाल्य प्राचीनावीतीदक्षिणमंडलं समीपे सदर्भपीठे पु उदङ्मुखान् पित्राद्यर्थं ब्राह्मणानुपवेश्य प्रत्यङ्मुखः सति ककुशपुष्पगंध

श्री. प.
७

जळं अस्मत्पितः अमुकशर्मन् अमुकगोत्रवसुसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति पित्रर्थं ब्राह्मणपादयोः। अस्मत्पितामहामुक्कशर्मन् अमुकगोत्रादित्यसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति
रुद्रसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति पितामहार्थं ब्राह्मणपादयोः। अस्मत्पितामहामुक्कशर्मन् अमुकगोत्रादित्यसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति
प्रपितामहार्थं ब्राह्मणपादयोः। पितृतीर्थेन निषिध्य शंनो देवीरिति सुद्धोदकेन प्रक्षालयेत्। एवं मातामहार्थं द्विजानामपि। ततः उपवीती
मंडलेतरते ब्राह्मणान्द्विराचमय्यस्वयं च द्विराचम्य भोजनस्थाने श्वपरिकल्पितकुशयवयुतासनयोः प्राङ्मुखो वैश्वदेविको द्विजो भर्तु
वः स्वः समाध्वमिति स्वरुतेन तद्धस्तं गृहीत्वोपवेश्य प्राचीनावीती। पित्राद्यर्थं ब्राह्मणायुद्धं गुरुशान्मुखं। तेषु युतासनेषु तथैवोप
वेश्य प्रतिब्राह्मणं दीपं स्थापयेत्। ततो देवताभ्यः पितृभ्यश्च मातामहो गिभ्य एव च नमः स्वाहोयस्वधोयेनित्यमेव नमोनम इति त्रिर्जपित्वा ग
हो हविः सर्वदिक्षु तिलसिद्धार्थयुक्तकुशान्विकीर्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य प्राचीनावीती अस्मत्पितृपितामहप्रपिताम
हानां अमुकशर्मणाममुकगोत्राणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सपत्निकानां अस्मत्मातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहाना
ममुकशर्मणाममुकगोत्राणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सपत्निकानां सदैवं संपिंडं पार्वणश्राद्धं युष्मदनुज्ञया करिष्ये इति सं
कल्प्य कुरुष्वेति ब्राह्मणैरनुज्ञातः। अपरुता असुरारक्षांसि पिशाचा ये क्षयंति पृथिवीमनु। अन्यत्रेतो गच्छंतु यत्रैतेषां गतं मन इति मंत्रेण
सर्वतस्तिष्ठानवकीर्य। उदीरतां शंखः पितरस्त्रिष्टुप्। उदीरतामवर उत्तरास उन्नम्य माः पितरः सोम्यासः। असुं य ईशुरवकाः कृतज्ञः।

शिव
७

स्तेनो वंतु पितरो रुवेषु। इति मंत्रं जपित्वा दर्भमिश्रोदकेनानाभिप्रोक्ष्य श्राद्धकाळे गंधांध्यात्वा ध्यात्वा देवं गदाधरं। वस्वादींश्च पितृन् ध्यात्वा त
तः श्राद्धं प्रवर्तत इति जपित्वा संपादिताः पदार्थाः श्राद्धयोग्या भवन्ति। ततो वै
श्वदेविको द्विजाभ्यां शो उपवीत्युद्धं गुरुशान्मुखं। तेषु युतासनेषु तथैवोप
अमुकशर्मन् अमुकगोत्रवसुसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति पित्रर्थं ब्राह्मणपादयोः। अस्मत्पितामहामुक्कशर्मन् अमुकगोत्रादित्यसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति
रुद्रसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति पितामहार्थं ब्राह्मणपादयोः। अस्मत्पितामहामुक्कशर्मन् अमुकगोत्रादित्यसपत्नीक इदं ते पाद्यमिति
प्रपितामहार्थं ब्राह्मणपादयोः। पितृतीर्थेन निषिध्य शंनो देवीरिति सुद्धोदकेन प्रक्षालयेत्। एवं मातामहार्थं द्विजानामपि। ततः उपवीती
मंडलेतरते ब्राह्मणान्द्विराचमय्यस्वयं च द्विराचम्य भोजनस्थाने श्वपरिकल्पितकुशयवयुतासनयोः प्राङ्मुखो वैश्वदेविको द्विजो भर्तु
वः स्वः समाध्वमिति स्वरुतेन तद्धस्तं गृहीत्वोपवेश्य प्राचीनावीती। पित्राद्यर्थं ब्राह्मणायुद्धं गुरुशान्मुखं। तेषु युतासनेषु तथैवोप
वेश्य प्रतिब्राह्मणं दीपं स्थापयेत्। ततो देवताभ्यः पितृभ्यश्च मातामहो गिभ्य एव च नमः स्वाहोयस्वधोयेनित्यमेव नमोनम इति त्रिर्जपित्वा ग
हो हविः सर्वदिक्षु तिलसिद्धार्थयुक्तकुशान्विकीर्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य प्राचीनावीती अस्मत्पितृपितामहप्रपिताम
हानां अमुकशर्मणाममुकगोत्राणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सपत्निकानां अस्मत्मातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहाना
ममुकशर्मणाममुकगोत्राणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सपत्निकानां सदैवं संपिंडं पार्वणश्राद्धं युष्मदनुज्ञया करिष्ये इति सं
कल्प्य कुरुष्वेति ब्राह्मणैरनुज्ञातः। अपरुता असुरारक्षांसि पिशाचा ये क्षयंति पृथिवीमनु। अन्यत्रेतो गच्छंतु यत्रैतेषां गतं मन इति मंत्रेण
सर्वतस्तिष्ठानवकीर्य। उदीरतां शंखः पितरस्त्रिष्टुप्। उदीरतामवर उत्तरास उन्नम्य माः पितरः सोम्यासः। असुं य ईशुरवकाः कृतज्ञः।

श्रा. प.

यवान्विकिरेत्। एवमितरत्रदिजे। ततः पुनरपोदत्वा। विश्वायां दक्षकन्यायां जाता धर्मान्महात्मनः। शक्रेण सहयो धृष्णां विजेता
रस्करक्षसां। यन्नामस्मरणादेव प्रवृत्त्यसुराः क्षणात्। बाणा बाणासनधरादिभुजाम्बेतवाससः। केयूरिणः कुंडलिनः किरीटकट
कान्विताः। धैर्यसौंदर्यसंयुक्ता दिव्यस्त्रगनुलेपनाः। इंद्रस्यानुचराः सर्वे गोप्ता रस्त्रिदिग्गम्यते। इति वैश्वदेविकोत्पत्तिमूर्तिर्ध्या व
त्वा। विश्वेदेवाः शृणुते मंहवं मेये अंतरिक्षेय उपद्य विष्णु। ये अग्निजिह्वा उत वायजत्रा आसद्यास्मिन्बहिषिमादयध्वं। आगच्छं
तुमहाभागा विश्वेदेवा मरुबळाः। ये अत्र विहिता आदिसावधाना भवन्तु ते। इत्याभ्यां मंत्राभ्यां उपरुक्तायापोदत्वा। पुनर
व आर्द्रवसंज्ञका विश्वेदेवा संपादिता वः स्वाहा अर्घ्या इत्युक्ता संत्वर्घ्या इत्याभ्यां प्रत्युक्ते एकैकं पात्रमेकैकं द्विजाग्रे निधाय पो
दत्वा पात्रं कुराद्वयं द्विजकरे प्रागग्रं निधाय। पुनरव आर्द्रवसंज्ञका विश्वेदेवा इदं वो अर्घ्यं स्वाहानमो नममेति देवतीर्थे नाघ्यं
दत्वा। यादिव्या आपः पृथिवी संबभूवुर्या अंतरिक्ष्या उत पार्थिवीर्याः। हिरण्यवर्णा यज्ञियास्तान आपः शंस्यो ना भवन्ति तिता आ
पो नु मंत्रापो दद्यात्। एवमितरत्रदिजे। एकब्राह्मणा पक्षे तस्यैव पाणो। अर्घ्यद्वयमपि पृथक् पृथक् गवमेव दद्यात्। ततः पुनरपो
दत्वा। पुनरव आर्द्रवसंज्ञका विश्वेदेवाः अमी वाजं धोः स्वाहानमो नममेति द्वाभ्यां विप्रभ्यां द्विर्द्विर्गंधान्दत्वा ताभ्यां सुगंधा इति प्र
त्युक्तः प्रत्येकं आद्यंतयोः अपः प्रयच्छ पुष्पधूपदीपाद्यादनालंकारपादुकापानच्छत्रजळपात्रादिति पूर्ववद्द्यात्। तौ न सुपुष्पा

शिव

पीत्यादिववेदेतांततोर्नविधिः संपूर्णोक्तसंकल्पसिद्धिरुक्तसकळाराधनंस्वर्वितमस्तु । इत्युक्ताताभ्यां प्रत्येकं अस्त्विति प्रत्युक्ते
। पुष्पदन्तु जयापित्रार्चनं करिष्य इति तौ पृथ्वाताभ्यां कुरुष्वेत्यनुज्ञातः पित्रर्चनं कुर्यात् । तत्र प्राचीना वीती वामं जान्वा च्यापोदत्वासदृशेण
पाणिना द्विजकुरांगुष्ठं गृहीत्वा भोऽमुकशर्मन् पित्रर्थं त्वया क्षणाः करणीयः इत्युक्ता ओं तथेति तेनोक्ते प्राप्नोतु भवानित्युक्ता प्राप्नोतु
नीतितेन वाचयेत् । एवं पितामहार्थं मित्याद्युक्तिपूर्वसर्वत्र कृत्वा पोदत्वाऽयुष्मान् द्विगुणपुष्पान् स्तुतिं कुरु शान् स्मत्पितुः सुकगोत्रस्यामु
कशर्मणेव सु रूपस्य सपत्निकस्येदमासनमिति वदन् विप्रवामभागे आसने दक्षिणाग्रान्निक्षिप्यास्यतामित्युक्ता धर्मसीतितेनो
क्ते अपोदयात् । एवं पितामहस्य रुद्र रूपस्य । प्रपितामहस्यादित्य रूपस्येत्यादिसर्वत्र । ततः प्रोक्षितायां भुवि दक्षिणाग्रान् दर्शनास्तीर्य
तेषु न्यग्बिलान्याग्नेयी संस्तुतिं प्रतिवर्गं त्रीणि त्रीणि पात्राणि निधाय प्रोक्ष्योत्तानानि कृत्वा तदुपरि प्रादेशं संमितां त्रीन् कुराद्दक्षि
णाग्रान्निधाय जलमापूर्य शंनो देव्या सकृज्जलमनुमंत्र्य । तिळोसिसोमदेवत्यो गोसवे देवनिर्मितः । प्रत्नवाङ्मैः प्रत्नस्वधया पितृ
निमाल्लोकाग्र्यया हिनः स्वधानम् इति प्रतिपात्रं मंत्रं राहत्या तिळानोप्यगंधपुष्पाणि निक्षिप्य पितृपात्रं संपन्नमित्यादित्य
था तिळगंधपुष्पापात्राणि अस्मिन् श्यापोदत्वा कुरातिळहस्तोऽस्मत्पितृ पितामह प्रपितामहा वयस्यानाम गोत्रान्वसुरुद्रादित्य
स्वर्दपान्त सपत्निकांस्तथा मातामहादीन् भवत्सु आवाहयिष्य इति द्विजा नृपृथ्वा अवाहयेतितैरनुज्ञातः पित्रर्थं विप्रवामजा

आ. प.

८

नुंस्युच्च उग्रं तस्त्विति दमनो ग्निस्त्रिष्टुपः । उग्रं तस्त्वानिधी मूकशतः समिधी मदि । उग्रं तस्त्वानिधी मूकशतः समिधी मदि । उग्रं तस्त्वानिधी मूकशतः समिधी मदि । उग्रं तस्त्वानिधी मूकशतः समिधी मदि ।
इति विप्रस्य मूर्धादि दक्षिण पादपर्यंतं तिलाविकीर्य पुनरपोदद्यात् । एवं पितामहं द्युर्ध्वं दिग्जेषु पितृणां आयतुनः पितरः साम्या ह
सो ग्निष्वात्ताः पार्थिविर्देवयानैः । अस्मिन्त्येके स्वधायामधिविब्रुवन्तु ते वंस्मान् । इत्युपस्थायापोदलोपवीति । अस्मिन्त्येकं पि
तामहं प्रपितामहं यथा नामगोत्रवत्सरुद्रादित्यस्वरूपाः सपत्नीकास्तथा मातामहादयः संपादितावः स्वधाध्याः इत्युक्ता संस्वे
ध्या इति ते रक्तेः प्रतिदिग्जमेकैकं पात्रं पुरतः क्रमेण संस्थाप्योपोदत्वा पात्रस्थान्दन्मानं पित्र्यार्थं दिग्जस्ते दक्षिणाग्रान्तिक्षिप्या
ध्या पात्रोदकं सशेषं स्वर्गपात्रे गृहीत्वा वामकरान्वारब्धेन गृहीत्वा तस्वर्गपात्रेण दक्षिण करेणात्मन्यतः यथा नामगोत्रवत्सरूप
सपत्नीक इदं ते च्यं स्वधानमोनममेति पितृतीर्थेनाध्यादत्वायादित्योरिति ब्राह्मणहस्तास्ववतीरपोनुमंत्र्या न्या अपोदद्यात् ।
एवं पितामहाद्यर्थं दिग्जेषु पितृणां लिङ्गं कुर्यात् । वर्गद्वयस्यैकैकं ब्राह्मणपक्षे एकं ब्राह्मणपक्षे वा तस्यैव पाणौ सर्वे ध्याः पृथ
कपृथगेव मेव देयाः । एकस्यानेकपक्षे पितृभ्यो ध्या पात्रं सकृन्निवेद्य विभज्या ध्या दद्यात् । तन्तु प्रतिदिग्जं पात्रभेदः । ततः प्रपि
तामहं पात्रशेषं पितामहं पात्रे निक्षिप्य ब्राह्मणहस्तगतकुशान् पितृ पात्रे निधाय पितामहं पात्रोदकं तस्मिन्नासिच्यमातामहं

प्रपितामहं पात्रशेषं पितामहं पात्रे निक्षिप्य ब्राह्मणहस्तगतकुशान् पितृ पात्रे निधाय पितामहं पात्रोदकं तस्मिन्नासिच्यमातामहं
त्रोदकं पितृपात्रे मातुः स कुशं निषिध्य पुत्रकामश्चेत्तेन जलेन मातामहं मु मातुः स्वमङ्गुलिज्जपे देशादुत्तरतः किं विदु
रे सतिलमर्घ्यपात्राधः स्थितान्दन्मानं निक्षिप्य तदुपरितत्पात्रं पितृभ्यः स्नानमसीति दक्षिणाग्रं न्युक्ते निधाय तदुपरि ब्राह्म
णहस्तस्थितदन्मानं निदध्यात् । तत्पात्रमासमाप्तं नैवाकुर्यात् । ततो न्वापितु सव्यजानुः प्राचीनावीत्यपः प्रदायास्मत्पितः यथाना
मगोत्रवत्सरूपसपत्नीकामीते गंधाः स्वधानमोनममेति त्रीणां चान्दत्वा स्रग्गंधा इति प्रत्युक्तेः प्रत्येकमाद्यंतयोरपः प्रयच्छपुष्पधू
पदीपाछादनालंकारपादुकोपान्तरुद्रजलपात्रादीनि पूर्ववद्दद्यात् । दिग्जश्च सुपुष्पाणीत्यादिवदेत् । एवं यथा लिङ्गं सर्वत्र
हत्वा । अर्चनविधेः संपूर्णतास्त संकल्पमिदिरक्तसकलाराधनं स्वर्चितमस्त्विति ब्रूयात् । ते च प्रत्येकमस्त्विति ब्रूयुः । ततः यज्ञो
पवीतिवैश्वदेविकदिग्जं भोजनस्थाने गोमयेन निरुत्तीदिशमारभ्यैशानी पर्यंतं प्रादक्षिण्येन पुनरैशानीमारभ्यैशानी प
र्यंतं उपलेपनेन चतुरस्रमंडलं कृत्वा तत्र सयवान्दभानि प्रागग्रान्तिक्षिप्य तदुपरि भूमावेव महापात्राणि लघुपात्राणि च सं
स्थाप्य प्राचीनावीतीपित्र्यार्थं दिग्जान्तिके एशानी दिशमारभ्या नैऋती पर्यंतं प्रादक्षिण्येन पुनरैशानीमारभ्य नैऋती गोमया

था. ६.

१०

पलेपनेन वृत्तमंडलानि कृत्वा तत्र सन्निद्रा कुशा नृक्षिणा ग्रान्तिक्षिप्य तदुपरि पूर्ववद्वा ऊनानि निधाय सर्वत्र पात्राणि परितोष्य स्मृति
स्वाचामेव। ततः आदितानिः सर्वाधानी दक्षिणाग्नौ अर्धाधानी औपासन एव द्विविधोपि पाणौ वा जुहुयात्। निरग्निकस्तृपाणावेव।
तत्र घृताक्तमोदनं गृहीत्वा प्राचीनावीत्यग्नौ कर्षिष्यति पित्राद्यर्थं द्विजान् स्पृष्ट्वा कुरु च तितैरनुज्ञातो ग्निपरिसमुद्यपयुक्षाभ्यर्च्य
पंचदशारुक्कामौ दुर्वरमरुतिमितामिधं तच्छ्रीमग्नावाधाय मेक्षणं स्क्रवेणाज्यमुपस्तीर्य उद्धृतवरोरुत्तरतो भागमभ्यर्च्य पूर्वभागा
भ्यामंगुष्ठपूर्वमात्रं मेक्षणं नैवादिरवदाय पंचावनीतु पश्चादधोदप्यवदाय पात्रे स्क्रमत्तं चाभिधाय सोमाय पितृमते च धा
नम इति मंत्रेण हुत्वा देशत्यागो कृत्वा पुनः पूर्ववद्दक्षिणभागवत्तरवदायान्येकव्यवाहनाय स्वधानमः इति हुत्वा देशत्यागो कृत्वा प
वीती तच्छ्रीमेक्षणमग्नावन्तु पुनरुत्तराणि दोमोतु घृताक्तमजगृहीत्वा पित्रर्थं ब्राह्मणसमीप उपविश्य पर्युक्षिते सदर्भे तद्दक्षिणपा
णौ पाणिना पूर्ववदवदाय पूर्ववद्हुत्वा एवं पितृमहोदयार्थं द्विजेष्वपि कुर्यात्। द्विजाश्च पाणिस्तु मन्त्रं भोजनपात्रे निक्षिप्याचमनं कुर्यात्
ततः उपवीती द्विजेष्वामकरे विष्टं तेषु भाजनभाजनेषु द्रव्यादिना द्विजाथं परिकल्पितं सर्वैर्किंचित् किंचित्स्वयंपत्यादिना वा देवपूर्वं
परिवेष्याग्नौ करणशेषं किंचित् किंचित् पित्रादिभाजनेषु वदत्वा किंचित् पित्रार्थं संस्थाप्य दर्भैः परितः पात्राणि परितोष्य देवपात्रे स्क्रम

१०

मन्त्रं गायत्र्याभ्यर्च्य तच्छ्रीपरिविध्य न्यङ्मुखेनोपरि स्थितेन दक्षिणेनोत्तानेन बाधः स्थितेन सव्येन पाणिना स्वस्तिका
कृतिना पात्रमालभ्य पृथिवीते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्त्वामुखं तं जुहोमि ब्राह्मणोत्वा विद्यावतां प्राणपानयो जुहो
म्यक्षतमसि मां मे पांक्षेण मुत्रामुष्मिन्नेत्यभि मंत्रं दक्षिणहस्तेन द्विजदक्षिण * श्री * हस्तामुच्छंगृहीत्वा इदं विष्टु
रिति पंचवस्त्रं कुरुपय विष्टा हव्यं रक्षस्वत्यं गुधमूलमन्त्रे निवेश्य दक्षिणहस्तेन यवोदकमादाय विष्टं देवादेवता इ
दमन्त्रं हविरयं ब्राह्मण आहवनीयार्थं इक्षं भूमिर्गयायं भोक्ता गदाधर इदमन्त्रं ब्रह्मदेसु वर्णपात्रमक्षय्यवट
छाये यमित्कृत्वा विष्टं भ्योदेवभ्य इदमन्त्रममृतं रूपं परिविष्टं परिवक्ष्यमाणं वा तसेः स्वाहा हव्यं नमो नममेति मंत्रेण
वामहस्तापरिनीतेन दक्षिणहस्तेन विष्टं दक्षिणभागे जले विस्तुर्यैव मितरदेवपात्रे कृत्वा ये देवा सोऽदिव्ये कादशस्थ
धिया मध्यकादशस्थ। अर्कक्षितो मदिने कादशस्थ ते देवा सोऽयं कर्मि मं जुषध्वमित्कपस्थाय प्राचीनावीती सव्यज्जन्वा
य पितृपात्रे स्क्रमन्त्रं गायत्र्याभ्यर्च्य तच्छ्रीपरिविध्योत्तानेनाधः स्थितेन दक्षिणेनाधोमुखेनोपरि स्थितेन सव्येन
स्वस्तिका कृतिना पितृपात्रमालभ्य पृथिवीते पात्रमित्यभि मंत्रं दक्षिणकरणे विष्टं दक्षिणकरं गृहीत्वा इदं विष्टु

तिपंचर्चजपनविष्णोः कव्यं रश्मिस्वेति अंगुष्ठमूलमन्त्रेनेति वेश्यदक्षिण करेण तिलकुशोदकमादायास्पतितायथानामगो
त्रोवस्तरूपः सपत्तिको देवता इदमन्त्रं कव्यमित्यादि इदं राजतपात्रमक्षय्यववटश्चायेयमित्यक्तस्मत्पित्रयथानाम
गोत्रायवस्तरूपाय सपत्निकाय इदमन्त्रमित्यादि स्वधा कव्यं नमो नममेति मंत्रेण वामका धोनीतेन दक्षिण करेण
द्विजदक्षिणतो जलं विसृज्य नैपितामहांदि पात्रेष्वपि यथा लिङ्गं कृत्वा ये च हपितरो ये च नेहयां श्वविप्रया उचनप्रवि
प्रत्यंवे च यनिते जातवेदस्वधा सिर्यं संस्कृतं जुषस्वेत्युपस्थाय पितापितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः तृप्तिं प्रया
तु वेभक्त्या यदि दंष्ट्रा इमाहृतं मातामहस्तृप्तिमुपेतितस्य तथा पिता तस्य पिता ततोऽप्यः विश्वदेवाः परमां प्रया तुल्यं
प्रणश्यंतु च यत्तु धानाः देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्योऽप्येव च नमः स्वहाये स्वधाये नित्यमेव नमो नमः सप्त
व्याधादशापि पुमगाः कक्षां जिरे गिरौ चक्रवाकाः सरोद्दीपे हंसाः सरसिमानसे ये स्मजाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेद
पारगाः प्रसिद्धा दीर्घमध्वानं यूयं तेभ्यो वसीदथ अमूर्तानां च मूर्तानां पितृणां दीप्ततेजसां नमस्यामि सदा ते
प्रांध्यर्षिनां योगचक्षुषां चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पंचभिरेव च रूपते च पुनर्द्वाभ्यां स नैविद्युः प्रसीदतु ॥

इति जपित्वा कुशाक्षितमुदकं ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतं ब्रह्मैव तेन गंतव्यं ब्रह्म कर्मसमाधिना येषामु
दिष्टं तेषामक्षय्यात् तस्मिन् पितृरूपी श्रीजनादेन व्रीयतां इति तस्मै विसृज्य नमस्कृत्य ईशानविष्णुकमलासनकार्तिकेयव
रुद्रयाकर्जनीशगणेश्वराणां क्रौंचामरेन्द्रकलशोद्भूतकश्यपानां पादान्जनामिसततं पितृभुक्तिहेतुं अन्नहीनं क्रियाही
नं मंत्रहीनं च यद्भवेत् तत्सर्वमष्टिद्रुमस्त्विति विप्रान्सं प्रार्थयत्तथास्त्विति ते रुक्ते उपवीती परि विशन्ने मधु सर्पिर्वासि च सप्रणव्या
हतिगायत्री मधुवाता इति च तस्मै जपित्वा मधुमध्वित्यक्त्वा देवान् पितृभ्यश्च ध्यात्वा अपोशानार्थमुदकं विप्रस्योदद्यात् विप्रश्चैव
छिदानवर्जनित्यसोजनवदपोशनं कर्म कृत्वा वामहस्तेन पात्राणि धत्वा कर्ता श्रद्धायां प्राणे निविष्टो मृतं जुहोमि शिवो मविशा प्र
दाहाय प्राणायश्चाहा श्रद्धायामपाने निविष्टो अपानायश्चाहा श्रद्धायाम्याने नि व्यानायश्चाहा श्रद्धायामुदाने नि उदानाय
श्रद्धायां समानेति समानायश्चाहेति पंचमंत्रे पुनश्च माने पुनित्यसोजनवदप्राणा हुती हुं त्वामो नि नो हस्तादि चालनमकुर्वतः सरो
पंथुं जीरन् कर्ता श्रद्धायामित्यादि पंचमंत्रपठनानंतरं यथासुरयं जुष्यमिति विप्रान्सोजनायाति सृज्य सप्रणव्याहतीं सावित्री
त्रिः सकृद्वाक्ता कृणुष्वपाज इति पंचदशार्चं रश्मौ च उदीरतामिति चतुर्दशार्चं स्वर्गादोरसस्यैति पंचदशार्चं सोम्य सहशीर्षेति षोड
शार्चं पारुष्यं आशुः शिशान इति त्रयोदशार्चं मप्रतिरथं ममाग्र इति दशार्चं वैश्वदेवस्वादिष्टयेति दशार्चं पावमानं अन्याश्च पवित्र

श्री. प.
१२.

मंत्रान्पठेत्पाठयेद्वा ततोविप्रसोजनंतेप्राचीनावीतीतस्मात्स्थितिर्विप्रान्पृष्ट्वा तस्मात्प्रतिपत्तेः प्रत्यक्तेमधुवतीः अक्षन्मो
मदंतस्यविप्रियाअधुषत अस्तोषतस्वमानवोविप्रानविष्टुयामतीयोजान्विदतेहरीइत्युचंचविप्रान्प्रावयित्वासंपन्नमितिपृ
ष्ट्वास्तसंपन्नमिति तैरुक्तेसर्वास्मादन्नात्किंचित्किंचित्पिंडार्थविकिरार्थेयगुड्यशेषोप्यस्तीतिशेषमन्त्रंदिजेत्योनिवेद्य
तेरिष्टैः सहभुज्यतामितिप्रत्यक्तेपात्रस्थचसुक्तिशिष्टमन्त्रपात्रेभ्योवर्हिः कृत्यपात्रेषुमुक्तेषुउत्तरापोशनार्थउदकंदेवपूर्वविप्रक
रेषुरघात ततोदिजेर्नित्यसोजनवदुत्तरापोशनेकृतेग्निहोमपक्षेग्निमनीपेपाणिहोमपक्षेदिजेष्टिष्टातिकेउत्तरतः प्राचीनावीतिदक्षि
णामुखोअन्वाचितसव्यजानुः संप्रनदत्तमूलेनवा अपहताअस्तरारक्षांसिवेदिपदइतिमंत्रप्रतिपत्तेरुचंपठन्नाग्नेयीसंस्तुत्ये
खाद्वयउल्लिख्यप्रत्येकतद्विद्वद्भ्युक्ष्यदक्षिणाग्रेणसकृदाष्टिन्नेवर्हिषाष्टाद्याअन्तोकरणशेषयुतेनमधुसर्पिस्तिलयुतेना
नेनाद्रामलकपरिमाणवत्तद्वटपिंडपटुकंरुत्वापश्चिमलोखायांशुधंतर्पितरः सपत्नीकाः शुधंतापितामहाः सपत्नीकाः
शुधंताप्रपितामहाः सपत्नीकाइतिमंत्रेस्त्रिषुस्थानेषुपृथक्पृथक्दक्षिणहस्तेनपितृतीर्थेनतिष्ठोदकंनिनीयपूर्वलोखा
यांचशुधंतामातामहादिइत्यदिमंत्रैः पूर्ववदेवनिनीय शुक्लावराः शुक्लगंधाः शुक्लपत्रोपवीतिनः आत्मनोस्मिन्
खासीनजानमुद्गनिरायुधाः वसवः पितरोऽस्यारुद्रास्तत्रपितामहाः पितुः पितामहाः प्रोक्ताआदित्यावर्हिषिस्ति

१३

४३ रुद्रनुमं आचम्य सव्यमुदङ्गा हत्य यथाशक्ति प्राणानायम्य तथैव पुनः पर्या हत्यामीमदं तपितरो यथाभागमावृषायीषतेति पुनरप्य

तारितितस्थान्स्वादिन्ध्यात्वाविष्टुसस्मृत्यपितृप्रीत्यर्थं पिंडदानं करिष्यामिति पिंज्रस्मणाननुज्ञाप्य कुरुष्वेति तेरेनुज्ञातोदक्षि
णकरेण कं पिंडमादाय गतते स्म तपितः यथानामगोत्रवसुरूपसपत्नीकयेचत्वामंत्रानुश्रुत्वा प्रथमजलसेकस्थाने उचानेन पा
णिनापितृतीर्थेन तं पिंडं निक्षिप्या स्मत्पित्रयथानामगोत्राय वसुरूपाय सपत्नीकायाय पिंडं स्वधानमोनममेतियेचत्वामत्रा
नुतेभ्यश्च गयाया श्रीरुद्रपदे दत्तमस्त्विति उक्त्वा एव सर्वेभ्यो यथा लिङ्गं निनयन क्रमेण पिंडान्दत्त्वा तेषामात्सु सये आस्ती
र्णदत्तं मूलेन हस्तं निनय्या त्रपितरो मादय च यथाभागमावृषाय च्वमिति पिंडां स्मरुं रुद्रनुमं त्रो घृस्योपवीती पिंडं शेषमाघ्राय
हस्तं प्रक्षाल्या चम्य प्राचीनावीती पिंडं पात्रेपोदकं पित्रादिपिंडेषु शुधंतापितर इत्यदिमंत्रैः पूर्ववन्निनीय पिंडं पात्रं न्याग्व
यं रुत्वा पिंडं पात्रे स्मत्पितः यथानामगोत्रवसुरूपसपत्नीकास्यैवेति मंत्रेण दत्तं पात्रे तं निक्षिप्ये वयथा लिङ्गं सर्वत्र नि
क्षिप्या स्मत्पितरित्यादि अभ्यैवेति मंत्रेण दत्तं पात्रं निक्षिप्ये वयथा लिङ्गं सर्वत्र नि
पठन्वा सोदशाङ्गुलीकपात्रं वा शङ्खपादूर्ध्वं ब्रह्मस्तत्रो मवादत्वा स्मत्पित्र इत्यादि पिंडदानवदुच्चारयन् गंधपुष्पधूपदीपसर्वा
न्तोपहारतां ब्रह्मदक्षिणादिभिः पिंडानस्यै नमो वः पितर इषे नमो वः पितर ऊर्जे नमो वः पितरः शुष्माय नमो वः पितरो यो

अर्थः

रायनमोऽपि तरो जीवायनमोऽपि तरो रसाय स्वधावः पितरो नमस्तापुष्पां पितरं मा अस्माकं जीवावो जीवन्तः ह संताप्या
मेति मंत्रेण मनोन्वाङ्गु वामह इति च तस्मिन् सर्गिभिः कृताञ्जलि रूपस्थायोपविश्य पितापितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः तस्मि
मायातु पिङ्गेन मया दत्तेन स्तुतये मतामहस्तस्मिन् पिता तस्यापि तत्पुत्रं दिज्जानांतर्पणोऽहो मा वरं पिङ्गदानाच्च मेदिवि इति जपि
त्वा परेतना पितरः सोम्यासो गंगीरोमिः पथिभिः पूर्वणेभिः दत्वा यास्मभ्यं द्रविणो हस्तद्रेयि च नः सर्ववीरं नियच्छतेति मंत्रेण
ज्येष्ठीं प्रतिपिङ्गान् प्रवाद्य सर्वाधानी अग्ने तमद्याश्च नस्तो मेः क्रतु नम इह दिस्पृशं सध्यामात ओ हे रिति मंत्रेण दक्षिणा
ग्निं प्रत्येत्य यदंतरिक्षं पृथिवीमुत धां यन्मातरं पितरं वा जहि सिम। अग्निं मातस्मादेन सो गार्हपत्यः प्रमुचतु करोतु माम
नेन सं इत्यनेन च गार्हपत्यं प्रत्येत्या धां धानीतु अग्ने तमद्यै तपोपासनाग्निं प्रत्येत्य यदंतरिक्षं मिति अनेन च गार्हपत्यं
दरहितेन उपस्थाय पाणिना पक्षे त्वे तदकृत्वैव पिङ्गान् नमस्कृत्य वीरमेदत्त पितरं इति पितामहं पिङ्गमादाय मातुः पिता
महं पिङ्गमपि अनेनैवादाय पुत्रकामश्चेत्त पिङ्गं यथा धत्त पितरोगर्षं कुमारं पुष्करं स्वर्जं यथा यमरपा असदिति मंत्रं
पूज्या पाठयित्वा प्रशयेत् ततः पिङ्गानुद्वासयिष्य इति पित्र्यर्धं ब्राह्मणानुसाध्योद्वासयेति तैरनुज्ञात इतरपिङ्गान् काम

५४१६२३४५६७८९१०१११२१३१४१५१६१७१८१९२०२१२२२३२४२५२६२७२८२९३०३१३२३३३४३५३६३७३८३९४०४१४२४३४४४५४६४७४८४९५०५१५२५३५४५५५६५७५८५९६०६१६२६३६४६५६६६७६८६९७०७१७२७३७४७५७६७७७८७९८०८१८२८३८४८५८६८७८८८९९०९१९२९३९४९५९६९७९८९९

अस्त्वान्नोत्र जवित्रे स्यो दद्याद न्नो वा क्षिपेत् अथ ब्राह्मणान् विप्रं पूर्वमाचमय्य विकिरं दद्यात् आचान्तेषु पिङ्गान् पक्षे पिङ्गोद्वासना
नंतरमेव दद्यात् सर्वथा पिङ्गदानानंतरमेव विकिरदानं आचान्तेष्वनाचान्तेषु वा तावदश्रोत्रेण पिङ्गांश्चिच्छेत्तु यच्च नाचान्तेषु
निच्छेत्तु यावत् आचान्तान् त्वन्नं प्रकिरेदथाचान्तेषु निपरणामनु प्रकिरेत् ननु पूर्वनिपरणात् प्रकिरेदित्याश्वलायनग्रन्थपरिशिष्टा
त् आवपित्वा च पृष्ठा च देवानां विकिरं चरेदित्याश्वलायनस्मृतिवचनं तु पक्षार्थमात्रं विधिपरं न तु क्रमपरमिति तत्रोपवीती
श्वे श्वरे विक्रमुरूप्य ब्राह्मणसन्निधौ प्रोक्षितायां भुवि पर्णादिनिधाय तत्र समवात् कुशान्निधाय पूर्वविकिरार्थे
तान्ने कदे शं हस्तनादाया असामपाश्वर्ये देवाय सभा विवर्जिताः तेषामन्नप्रदास्यामि विकिरं श्वे श्वरे विक्रमिति मंत्रेण
तेषु कुशेषु निक्षिप्य प्राचीना वीती पितृ ब्राह्मणसन्निधौ प्रोक्षितायां भुवि दक्षिणा प्रादक्षिणा स्तीर्यते पुतिवोदकं पितृती
र्थना प्राप्तिं च शिष्टं विकिरान्नं अंसया परिहृत्य ये अग्निं दद्याथ ये अनाग्निं दद्याथ मध्ये दिवः स्वधयामादयन्ते तेषां स्व
राय स्तुनीति मेतां यथा वशांतं कल्पयस्व इति तदुपरि पितृतीर्थेन निक्षिप्य येऽग्निं दद्याथ कुवेजाता येऽप्यदद्याथ कु

श्री- ५-
१४

तोयेन-

लेनम भुमौदनेन नृप्यं तु तन्नायां नुपरांगतिं इति तदुपरितेनैव तिलांबुनिनीयोपवीती आचामेव ततो हस्तयोः शुद्धये देवद्विजक
रयोः पोदत्वा यवकुशाश्च दत्वा ताम्यां मृमेते पुनिरस्तेषु पुनरपोदक्षानां शिरिथं मक्षतांश्च दत्वा प्राचीना वीती पित्रादि द्विजह
स्तेष्वेव मक्षतदानां तं कृत्वा मुकगोत्रमुकशर्मोहमभिवाद्य इति विप्रानभिवाद्योपवीती अस्मद्गोत्रं वर्धतामिति तान्संप्राप्य
तैः स्वस्तिवर्धतामोत्रमित्युक्त्वा दत्तानक्षतान्मूर्ध्नि धृत्वा शिष्यादिभिरुष्टिष्टुभजना निचायी लत्वा च न्यपूरुव आर्द्रव
सर्पिकेभ्यो विभ्वेभ्यो देवेभ्यः स्मरतीती अत इति सयवमुदकं देवद्विजहस्तयोर्दत्वा स्वस्तीति तान्स्यामुक्ते स्म पितृपिताम
हप्रपितामहेभ्यो ब्रह्मनाम गोत्रेभ्यो रुपेभ्यः सपत्नीकेभ्यः स्तथामातामहादिभ्यः स्वस्तीति अत इति सति वमुदकं पित्रादि
द्विजहस्तेषु दत्वा स्वस्तीति तैरुक्तेषु पूरुव आर्द्रवसंज्ञकानां विश्वेभ्यो देवानां दत्तं श्राद्धं मक्षय्यमस्त्विति अत इति देवा द्विजह
स्तयोः सयवापोदत्वा स्वक्षय्यमिति तान्स्यामुक्ते प्राचीना वीती अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानां पथानां मगोत्ररूपे
णां सपत्नीकानां तथा मातामहादीनां दत्तं श्राद्धं मक्षय्यमस्त्विति अत इति पित्रादि द्विजहस्ते सति वा आपः पितृतीर्थेन नि

१५

यो ५

पित्र्यास्त्वक्षय्यमिति तैरुक्ते प्रथमं न्युक्षं पात्रमुत्तानं कृत्वा उपवीती द्विजेभ्यः सकर्पूरतां बलुदत्वा पितृपूर्वदक्षिणां दद्यात्
तत्र यथानामगोत्रं सपत्नीका स्मत्पितृरुणोपविष्ट्वा त्र्यम्प्राद्व्याप्य श्राद्धं साहुष्यार्थं रजतं दक्षिणां प्रतिपादयामीत्युच्चारय
न्सति वज्रं रुप्यदक्षिणां पितृतीर्थेन पिबेत् अत्राप्यहस्तोदत्वा पितामहाद्यर्थं द्विजहस्तेष्वेव यथा लिङ्गं दत्वा पुनरुव आर्द्र
वसंज्ञकं विश्वेभ्यो देवेभ्यो नोपविष्ट्वा साह्यां श्राद्धं साहुष्यार्थं हिरण्यदक्षिणां प्रतिपादयामित्युच्चारय तत्र वज्रं हिरण्यदक्षिणां
देवतीर्थेन देवतार्थं द्विजहस्तेष्वेव देवदक्षिणाः पाल्वित्फल्कापां तु दक्षिणा इति तैर्वाचयेत् यत्र यद्यपि प्रयोगपरिज्ञाते देव
पूर्वदक्षिणादानप्रयोगो लिखितस्तथापि तत्र मूळवचनात्तेरवनात् गोभूहिरण्यवासांसि शय्याभरणसूषणं दद्याद्यदिष्टं वि
प्राप्तामात्मनः पितुरेव वा उपवीती पितृप्रीत्यै वित्तशाठ्यं ववर्जितः दक्षिणां पितृविप्रेभ्यः पूर्वदेविकयोस्तत इति हेमाद्रिलिखि
तस्मृतिवचनविरोधाच्चोपेक्षितः ततः स्वधां वाचयिष्य इति श्राद्धाणाननुज्ञाय्य वाच्यतामिति तैरनुज्ञातोऽस्मत्पितृपितामहप्र
पितामहेभ्यो यथानामगोत्रं रुपेभ्यः सपत्नीकेभ्यस्तथामातामहादिभ्यः स्वधोच्यतामित्युक्त्वा स्तुतुं स्वधेति तैरुक्ते पित्रादिके

जबनिधिव्यस्वधासंपद्यतामिहत्कास्वधासंपद्यतांस्वधेतितैरुक्तेविश्वेदेवाः प्रीयतामिति वैश्वदेवद्विजौ प्रत्यक्त्वा प्रीयतां चि
 श्वेदेवा इति तास्यामुक्तेपितरः प्रीयतामिति तस्मिन्नुक्ता प्रीयतां पितरेति तैरुक्तेपि निपरणदेशं समुज्यतत्राक्षतान्निक्षिप्यशांतिरस्ति
 तिचोदकधारोक्षिष्वाकुराग्रेण हस्ताभ्युपशान्वाजेवाजे वनवाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता क्रतुज्ञाः ॥ अस्य मध्वः पिबतमा
 दयध्वं तस्मात्पातपथिभिर्देवयानैः ॥ इत्युच्चार्य ॥ उत्तिष्ठंतु पितर विश्वेदेवैः सह इति द्विजान्पितृपूर्वविस्मयवहिरानीय मंड
 लसमीपे स्थासनेषूपवेश्य कृतोजलिः आमावाजस्य प्रसवोजगम्यादाद्यावापृथिवी विश्वशंभू ॥ आमागतां पितरामा
 तरा चामासामो अमृतत्वाय गम्याह ॥ इत्युच्चार्य त्रिः प्रदक्षिणी कृत्य विप्रहस्ते स्वक्षतपुष्पाणि दत्वा दक्षिणमुखोदात्तारो नो
 स्मिर्वर्धेतां वेदाः संतितिर्यवन् ॥ अथाचनो माव्य गमद्वुद्धये च नोस्त ॥ अन्नं च नो वदुर्भवेदतिथिं श्रुत्वा भे मदि ॥ याचितारः
 श्रुतः संतु मा चया विष्मकं च नैति वरां संप्राथ्यते पुष्पकं मध्यमपुरुषो पेतेस्मिन्नेव श्लोकद्वये पाठिते ॥ स्वादुषंसदः
 पितरो वयो धाः कृष्टश्रितः शोक्तीवंतो गभीराः ॥ चित्रसेना द्रुमुबला अमृधाः सतो वीरा उरवो ब्रातसाह ॥ ब्राह्मणासः

पितरः सोम्यासः शिवेनोद्यावापृथिवी अनेहसा प्रपानः पातुडिरिता हतावधोरक्षामाकिर्नो अघशंसर्गशतेति उत्काविप्रैरिहै वस्तमा वि
 योष्ट विश्वमायुर्व्यंशुतं क्रीळंतो पुत्रैर्नरभिर्मादमानोस्वे गृहे आयुः प्रजां धनं विधां स्वर्गं मोक्षं सुरवानि च प्रयच्छंतु तथाराज्यं पित
 नृणां पितामहाः एताः सत्या आशिषः संत्विति पठित्वा दत्तान्यक्षतपुष्पाणि शिरसा धत्वा पादाभ्यगोपसंग्रहं दिना विप्रान्परितोष्य अ
 धमे सफळं जन्म सर्वपादाद्युबंदनाह अद्य मे यशसाः सर्वयाता वानुग्रहादिनं पत्रशाकादिदानेन केशितायुयमीदृशाः तं क्लेशजातं चित्तं
 तु विस्मृत्य क्षंतुं नर्हय मंत्रहीनं क्रियाहीनं शक्तिहीनं न हि ज्ञातमाः श्राद्धं संपूर्णं तां पातु प्रसादं दूवंतां भवेति संप्राथ्य सर्वं स
 पूर्णं मणित्वं तैरुक्ते यस्य स्मृत्येति जपित्वा अनेन श्राद्धयज्ञेन मम पित्राणामक्षय्यं तसिद्धा राश्री परमेश्वरः प्रीयतां इत्युक्त्वा प्रति
 पत्य स्वस्थानं गमनाय विप्रान्विस्मयासीमांताननुब्रूयाच्च मम विप्रयोगं विस्मयशुद्धदेशे निक्षिप्य परिवारकैरुष्टिषो
 जनोद्वासनं कारयित्वा तानि शुद्धदेशे निक्षिप्यागारगोमयेनोपलिप्य पृथक्पात्रेण श्राद्धशेषावावेश्वदेवादिनिर्वर्त्य बाधवैः
 सह श्राद्धशेषमुत्कानिममयुक्तं रक्तदहोरात्रमतिवाहयेत् इत्याहितायेः श्रोतव्याग्निरहितस्य च दशश्राद्धप्रयोगः

आ. प.

१६

स्यो

इदानीं गृह्याग्निमतः पिंडपितृयज्ञव्यातिषक्तदशैश्चाद्विप्रयोगोऽसिधीयते औपासनाग्निमान्पूर्वैः सायं होमानंतरं पूर्ववच्छ्रद्धा
 र्थं ब्राह्मणास्त्रिमं च दर्शदिने द्विजानां कार्यं स्तोत्रो धृतपवित्रः पुरुषस्तुक्तान् उपित्वा प्राणानायन्य दशकालौ सकीर्त्य प्राचीना
 वीती अन्वचितस्य सव्यजानुः पार्वणश्चाहं पिंडपितृयज्ञं च व्यातिषगेण करिष्ये इति सकल्प्य उपवीती औपासनाग्निं प्रज्वाल्य आग्ने
 यासिमुखोऽग्निं ध्यात्वा परिसमुद्द्याग्नेयाग्नेर्दर्शैः परिस्तीर्याग्नेरीशान्यां वायव्यावाग्नेयाग्रात्कुशानां स्तीर्याभ्युदयचरुस्थाली
 श्रृपस्योत्तरायत्नमुसत्तु सुवध्रुवाकृष्टजिनसकृदाष्टिन्नबर्हिर्ध्रुमेक्षणकमंडल्वारव्यानिपात्राणि न्यविबलान्येकैक
 श आग्नेयसंस्थान्यासाद्योत्तानानि कृत्वा कमंडलूदके नितानि प्राक्ष्य गृहीतचरुस्थाली प्रोक्ष्य श्रृपे निदक्षिणतस्तिष्ठते व्रीहि
 मधकृदक्षिणत आरुह्य श्रृपे निहितां स्थाली व्रीहिसिरा पूर्य यथास्थाली विच्छेदशान् व्रीहयः श्रृपे निपतति तथा तान् निमज्ज्य
 स्थालीमुखप्रदेशतः पतितान् व्रीहीन् शकटे प्रास्याग्नेः पश्चिमदेशे वायव्याग्नीवास्तीर्णं कृष्टजिनं उत्तरवर्तं निधाय तत्र स्थ
 लीं स्थान् व्रीहीन् निधाय आग्नेयासिमुख्यातिष्ठत्यापस्मावधत्तितान् सकृन्फलीकृतविविच्य सकृत्प्रक्षालितां स्तान् रज्ज्वत्तुल्य

न्या

१६

न अथ पितृवाक्कमनुद्वा स्येवाग्नेरेकतः प्रदीप्तमुल्मुकं गृहीत्वा आग्नेयां दिशि कृते भुवि स्तुतिं लेये रूपं विप्रतिमुचमाना असुराः संतः स्व
 ध्याचरन्ति पुरापुरा न पुरोयेभरं त्यग्निं बालुकात्पण्डात्स्मानिति प्रणीय तमतिप्रणीतारव्यं अग्निमान्नेयाग्रैः कुशैः पुरि
 स्तीर्याग्नेयासिमुखोऽतिप्रणीतोऽससन् योमध्यं सव्योत्तरपाणिद्वयविधत्तेन स्येकतदूर्ध्वमूले नवाग्नेयसंस्थले स्वाह्यमावृतेन
 अपदता अक्षरारसासिवेदिपदद्वितीये त्रिणोल्लिख्य तदङ्गिरभ्यक्ष्ये सकृदाष्टिन्नबर्हिषा कृष्टाविलापितानुत्पूताज्यपूणां भ्रुवा
 मग्नेदक्षिणतो दक्षेष्वासाद्य समुत्तेन स्तुवेन भ्रुवाज्यमोदाय चरुमभिघ्रायेदिगुद्वा स्यति प्रणीताग्नेः पश्चिमतः कुशेष्वासा
 द्यतदक्षिणतो भ्यजतां जनकशिपुर्वदणान्यासाद्य तत्र ततः स्वागतप्रश्नादिपात्राण्यभितोऽस्मक्षेपांतं पार्वणकृत्वा पितृय
 जत्वरोरन्यमुद्वा यद्यतात्कृत्वा प्राचीनो वीत्यग्नौ करिष्यामीति पित्र्यार्थं द्विजान् पृष्ट्वा क्रियतामिति तैरनुज्ञातोऽतिप्रणीतात्प्रा
 उपविष्टस्तमर्चयित्वा इध्माधानादिमक्षणात्तु प्रवदणात् पूर्ववत्कुर्यात् ततः पार्वणं कृत्वा पोशनाद्यदि कदा नात पार्वणं कृत्वा
 द्विजैरुत्तरापोशने कृतपितृयज्ञं चरुमभिघ्रायेदिगुद्वा स्यति प्रणीताग्नेः पश्चिमतः कुशेष्वासा
 नाभिघ्राय प्राचीनो वीत्यग्नेनाभितोऽस्मक्षेपांतं पार्वणं कृत्वा पूर्ववत्कुर्यात् ततः पार्वणं कृत्वा पोशनाद्यदि कदा नात पार्वणं कृत्वा
 पवर्गं पूर्ववन्नित्यपि पिंडदानानुज्ञापनादि पुनरनुमन्त्रणात्कृत्वा पवीतीन् रुरोषमाश्राय प्राचीनो वीतो पुनर्नित्यनादिवासा

आ.प. ति

१७

वे ६

दानांतं कृत्वा केशि पूर्वर्द्धे गोनिवेद्या पिंडा चर्चनादि पिंडप्रवहणांतं कृत्वा । अग्नेतमेयस्योपासनाग्निं प्रत्येययदंतरिक्षमित्यनेन च गार्हपत्यपद
 रक्षितेनोपस्थाय पिंडं नमस्कारादि पिंडनिक्षेपणांतं कृत्वा हंशो यज्ञपात्राण्युक्त्या वशिष्ठयज्ञपात्रं तणेन हित्व सपाद्योत्सृज्य परिस्त
 र्णो निविस्तृज्याग्निमले कुर्यात् । एवं पितृयज्ञं समाप्य ब्राह्मणानां च मय्य विकिरदानादि आहारेषु समापयत् । अत्र यद्यप्यापस्तम्बना
 तिप्रणीतस्य ये स्तूपाणि । तिप्रणयनं नमंत्रादिगादसूरप्रणोदार्थं त्वमेवाभ्युपगम्य यथा हिताग्नेः पिंडुपितृयज्ञं प्रणहोमयोर्दक्षिणभि
 रूपाधिकरणत्वं तथापासनाग्निमनो योपासनाग्निरूपेकाधिकरणत्वं पक्षः । सोयममं विहित एवानाहिताग्नेरोपासने प्रणहोम
 आतिप्रणीते वा जुहुयादित्यत्र सत्तैव कृतं स्तथाप्याश्वलायनेः समादत्तं च । तेषां चोपासने प्रणहोमं आतिप्रणीत एव होमः । आश्व
 लायनेन च गृध्रपारिशिष्टे द्वितीये ध्यायेत् पार्वणपिंडुपितृयज्ञव्यतिषंगाभिधानप्रकरणेति प्रणीतेन विधानमुपसमाधाय मक्षणेन
 वदायावदानसंपद जुहुयादिति अतिप्रणीत एव होमाभिधानात् । तेनैव च तत्रैव स्थालीपाकमभिधायोदरुद्रास्यप्रत्यगतिप्रणीतां दासा
 येति अतिप्रणीतात्पश्चात्सादनान्निधानादासादनस्य च होमार्थत्वात् । एवमनाहितानि निरित्ये प्रपयित्वातिप्रणीतं जुहुयादि य
 त्याश्वलायने श्रौतसूत्रस्याप्ययमं वाजस्येनार्थः प्रतीयते । दृष्टार्थत्वं चैव मतिप्रणीतस्य भवति । आहिताग्नेस्तदक्षिणाग्ने
 र्वैव प्रणहोमश्च । आसादयेदभिधाय स्थालीपाकमिति श्रौतसूत्रे हतितकृता दक्षिणाग्नेः पश्चादासादयोदिति व्याख्यानादिस
 लं ॥ ॥ इत्योपासनाग्निमतः पिंडुपितृयज्ञव्यतिषक्तदश आहप्रयोगः ॥ ॥ प्रत्यादिकं महत्तयादीन्यपि केवलं दर्शयति

य १७

इव देवकार्याणि । तत्र तत्र विशेषस्तु व्यते । तत्र पितृमृतादेविभक्ताश्च सर्वे नो वेज्ये च एव पुत्रो देशकालौ संकीर्त्यो स्मृत्यपि
 तामदप्रपितामहानाममुकशर्मणाममुकगोत्राणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सदेवसंविदं सांवत्सरिकं आहोमं विधानाकरिष्यद्
 तिसकल्पयथास्थानं पृथक् चतुर्थः । द्वितीया संबुध्यत पितृपितामहप्रपितामहोद्देशेनैव पावणं सर्वं कृत्वा भोजीत । एकाद
 श्या होतु आहोमं सर्वान्नां वध्याणं कुर्यात् । मातृपितामहपि अस्मन्मातृपितामहप्रपितामहानाममुकदानाममुकगोत्राणां
 वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सदेवमिति संकल्प्य पूर्वमातृपितामहप्रपितामहानाममुकदानाममुकगोत्राणां
 मावाभत्तं चित्पारादणं कृतं तत्रैकमेव पाकं कृत्वा पितृमातृ आहोमं पृथक् कृत्वा कर्त्तव्यं । पितृमातृ आहोमं पृथक् कृत्वा कर्त्तव्यं । पितृमातृ आहोमं पृथक् कृत्वा कर्त्तव्यं ।
 वाधिकां भोजयित्वा वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां सदेवमिति संकल्प्य पूर्वमातृपितामहप्रपितामहानाममुकदानाममुकगोत्राणां
 शुरायायमातृपितृमृतादीनां पितृपुत्राणां पावणं विधानेन प्रत्यादिकं कार्यमिति प्रयोगपारिजाते माता
 महत्तत्पत्नीयतिरिक्तानां सर्वेषामप्येव विधानेन तिहमादि स्मृतिरित्याह । सपत्न्यमातृपितृपुत्राणां पावणं विधानेन प्रत्यादिकं कार्यमिति प्रयोगपारिजाते माता
 नांदपत्यो अपरस्परपावणं विधानं युष्माकं हि हविर्धनेति तु आहोमं पकलिकायां यथाचारं च नृजानकार्यं । एकदिने
 मातृपितृपितृपुत्राणां पावणं विधानं युष्माकं हि हविर्धनेति तु आहोमं पकलिकायां यथाचारं च नृजानकार्यं । एकदिने
 नावा आहोमं कार्यं । मृताहोमं आहोमं विधानं प्रतिबध्नेतदंतं कुर्यात् । मातृपितृमृताहोमं आहोमं कर्त्तुं स्त्री स्त्री कर्त्तुं केवा आहोमं सारजं

आ.प.
१८

स्यत्रोच्यते च मेहानि कुर्यात् । एवमादिकं कुर्यात् । कृत्वा परे कर्तृणां दौर्गत्य तस्मान्नस्त्रिपुरुषोद्देशेन पितृपितामहप्रपितामहादींस्तु
पितृपितामहप्रपितामहादींस्तु । अथ महालय आह । तत्रादोभाद्रपदयोर्णमास्याप्रपितामहस्य पितृपितामहप्रपितामहानुदि
श्यपावणविधिनानादा आह कुर्यात् । ततः प्रतिपदादिदर्शितं पंचम्यादिवाचतुर्दशीवर्जयित्वादर्शितं एकस्मिन्वा पिंडदानाद्य
हनि । अस्मिन् पितृपितामहप्रपितामहानां यथानामगोत्ररूपाणां अस्मन्मातामहमातुः पितृमहमातुः प्रपितामहनां यथानामगोत्ररूपा
नीनाममुकदानाममुकगोत्राणां वस्तुं दद्यात् । अस्मन्मातामहमातुः पितृमहमातुः प्रपितामहनां यथानामगोत्ररूपा
णां सपत्नीकानां पावणविधिनेत्कुर्यात् । पितृव्यभ्रातृपुत्रपितृव्यसुमातुल्यमातृव्यसुभायां पितृव्यपुत्रभ्रातृपुत्रभगिनीदु
हितृजामातृभागिनेयावायुश्च शुरुश्च श्रपाध्यायगुरुसखिद्वयदर्शय्यादी अप्रत्येकं संबंधनामगोत्ररूपयुक्तान् पुरुषाविष
यसपत्नीकान् पश्यतां नु कुर्यात् । पामेकोद्दिष्टविधिना महालयविधिना महालय आह कुर्यात् । इति संकल्पविश्वदेवार्थे होत्रास्तु
णावेकं वा पितृवर्गमातृवर्गमातामहवर्गार्थं प्रतिवर्गं त्रींस्त्रीनेकैकं वा पितृव्याद्यर्थं प्रत्येकमेकैकं सर्वार्थं चैकैकं वा निमंत्र्य
तंत्रेण पाकं कृत्वा यथास्थानं पद्याचतुर्थ्याद्वितीयासंबुध्यंतवर्गत्रयपितृव्याद्येकोद्दिष्टदेवतागणाद्देशेन तत्र दक्षिणैवावाहना
दिकृत्वा सर्वांन्नात्किंचिद्विदुर्धृत्य घृताक्तकृत्वा वर्गत्रयब्राह्मणाननुकृत्वा पूर्ववद्वा ब्रह्मयोगोपाणोवा पूर्ववद्वा पितृपुत्र
श्यपुनरन्नादुहृत्येकोद्दिष्टार्थोपविष्ट ब्राह्मणपाणिषु पूर्ववज्जुहुयान्नेवाजुहुयादिति विकल्पः । षोडशीग्रहणाग्रहणव

१८

शतहोदेवकरणाकरणयोः फलतारतम्यं । ततः पिंडदानकाले वर्गत्रयार्थं लेखात्रयं लकोद्दिष्टगणार्थं चैकां लेखां कृत्वा सकृदा
छिन्नेव दिक्षालेखाचतुष्टयमपि पृथक् पृथक् गच्छात् लेखात्रयवर्गत्रयपिंडांश्चतुर्थ्यां पितृव्याद्येकोद्दिष्टगणपिंडान् पूर्वव
दत्वा तस्यामेवाकातपितृवर्गपिंडान् दद्यात् । तत्र मंत्राः । अजातदंतायेके विद्येवर्गं प्रपीडिताः । तेषामुद्धरणार्थाय दमेर्वि
ज्जंददाम्यहं । १ । अग्निदग्धाश्रये के विन्नामगोत्रविवर्जिताः । स्वगोत्रपरगोत्रेवातेभ्यः पिंडं ददाम्यहं । २ । उद्धनमृतस्यैव विषां
भस्ममृतोश्च ये । आत्मापचातिनायैव तेभ्यः पिंडं ददाम्यहं । ३ । काल्यतस्सहस्रपुष्पमंतिस्त्वेन कर्मणा । मानुष्यदुर्लभं येपतेभ्यः
पिंडं ददाम्यहं । ४ । शरवेचाधतामिस्त्रिकालसूत्रव्येगताः । तेषामुद्ध० ५॥ शरवेनैकैधोरेयावदाशुदिसंस्थिताः । तेषामु० ६॥ अ
संस्थयातनासंस्थायनीतायमशातनः । तेषामु० ७॥ अनेकयातनासंस्थाः प्रेतलोकेभ्यंगताः । तेषामु० ८॥ येकेचित्पतरूपे
ण वर्तन्ते पितरो मम । ते सर्वं तृप्तिमायातुं पिंडं नानेन सर्वदा । १॥ असिपत्रवनेषो रेकुंसीपाके च येगताः । तेषामु० ११॥ विद्वद्भि
र्दक्षिभिः सर्पैर्विप्रवारिदबाणिभिः । शस्त्रार्थदंजपापाणेर्नरिभिः शृगिनिर्नरैः । ११॥ कुष्ठापस्मारकतृप्तिभिर्यदस्मिन्लोदरे
गंडमालापांडुरागक्षयव्याधिगताश्च ये । १२॥ ब्रह्मस्वहारिणो यैश्च सरापः स्वर्णहरिणः । पुरुदाररतामूढाः परदाररताश्च
ये । १३॥ यैश्च गोवधोपेतायेके चाप्याततायिनः । अगम्यागमनेयुक्ता धृता सक्ता नराश्च ये । १४॥ नानाविधपुपापपुरतानि

आ.प.
२०

जनकेशिपूर्वदणानिधानादिसममर्यादाकरणोत्तरकर्तव्यपाणिशोधनांतं कृत्वा चरुत्रयं पात्रांतरेषु पृथक् पृथक् द्रव्यघृताक्तं कृत्वा
प्राचीनावीत्यग्नेकरिष्यइति पितृव्या विप्राननुज्ञाप्यतिप्रणीते इधममुपसमाधाय मेक्षणे श्रौतवाज्येनोपस्तीर्य शुद्धोदनमध्यादं मुष्ण
वमात्रं मेक्षणेनावदाय पूर्वार्धादपितथैवावदाय कसरपायसाभ्यामपितथैवावदाय स्वालात्रेयेशिष्टं पृथक् पृथक् गभिरायो वत्तं वै
कवारमभिघाय उदीरतामि स एव स्यत्राखः पितरश्चिष्टं पूर्वद्वर्हमेविनियोगः इति पृथग्वायं स्वधानमशदीतेनोदीर
तामिति मंत्रेण मेक्षणेन कृत्वा पुनः पूर्ववदवदाय इदं पितृभ्य इत्यादिभिः स्वधानमौतैः सप्तभिर्मंत्रैः सप्ताहुती कृता प्रत्याहुतिः
पितृभ्य इदनममेत्कदेशायागो कृत्वा यज्ञोपवीति मेक्षणमनुपहृत्या पउपस्पृश्य प्राचीनावीती दुतशिष्टं चरुत्रयं परिवेषणादिसंप
न्नं चरुनांतं कृत्वा चरुत्रयं शेषं विंशत्यर्थं हुतानेषु निक्षिप्य शेषानिवेदनादिविप्रविसर्जनांतं दशवित्कृत्वा तं दशैव सपत्नीकवर्ग
इयस्य तिलतर्पणं कृत्वा पूर्वोक्तनियमयुक्तो दिनशेषमतिवाहयेत् आदितानि स्तुतिमंत्राणां द्वाह्येन कृत्वा दक्षिणानि सप्त
धनादिहविरासादनांतं कृत्वा पूर्ववत्पुनः पुनः ननुज्ञाप्य दक्षिणागनाविधममुपसमाधायोदीरतामि स एव गभिरायो वत्तं वै
लो मेक्षणां प्रवेष्टुं नाहतानि बतं कुर्यात् ॥ अथाहमीश्राद्ध ॥ सप्तम्यासायमहम्यामववाप्रातास्तित्यादिसंकीर्त्य दश
वसपत्नीकवर्ग इयमुद्दिश्य नित्यविधिरूपमष्टकाश्राद्धं करिष्यइति संकल्प्य ब्राह्मणनिमंत्रणादिद्वितीयसंकल्प्य कृत्वा पासना

२०

इयं

ग्निं प्रज्वाल्य प्राणानायम्य तिथ्यादिसंकीर्त्यैष्टिकाश्राद्धांगहोमं करिष्ये तत्र देवतापरिग्रहार्थमन्वाधानं करिष्ये इत्यादि चक्ष
षी आज्येनेत्यंतमुक्त्वा विवेदेवान्सप्तवारं चरुद्रव्येण शेषेण चिष्टं कृतं मित्यादिसद्यो यक्ष्य इत्यंतमुक्त्वा समिद्धयमग्नावाधाय
परिसमं हुतादिपूर्णपात्रप्रणयनांतं कृत्वा सपवित्रं संपमग्नेः पश्चिमतो निधाय तस्मिंश्चतुरश्रतुरोमुष्टीनाहुतिसंख्यया
तस्मिं निरूप्य तथैव शोक्ष्यावाहनाद्याज्यभागांतं कृत्वा अग्नौ होमं करिष्यइति पितृव्या ब्राह्मणाननुज्ञाप्य कुरुष्वेति ते रुरु
तः अभ्युद्धारं अग्नेन यतिमंत्रस्यागस्त्याग्निश्चिष्टं ॥ अष्टकोहोमविनियोगः ॥ अग्नेन यतिदोभ्यां स्वाहा ताभ्यां एकः सोक्तं
शीघ्रं होमंतं सततः शिवो नो वर्षाः शिवा अभयाः शरन्नः सवत्सरोधिपतिः प्राणदो नो होरात्रे ह्युतो दीर्घमायुः स्वाहा ॥ १ ॥ शं
तापार्थं वा शिवमंतरिक्षं द्यौ नो देव्यनय नो अस्तु शिवा दिशः प्रदिश उद्दिशो न आवो विद्वतः परिपातु विश्वतः स्वाहा ॥ २ ॥ आपो
मरीचीः प्रवहंतु नाधियाधाता समुद्रो बहंतु पारं भूतभविष्यदभयं विश्वमस्तु मे ब्रह्माधिपतः स्वाराक्षराणि स्वाहा ॥ ३ ॥
विश्व आदित्यो वसवश्च देवा रुद्रा गाता रो मरुतः स देतु उर्जं प्रजाममृतं पितृव्यमानः प्रजापाति मयि पिरमणी ददातु स्वाहे
ति चतुर्मंत्रैः प्रजापते हरिष्य गतः प्रजापातिश्चिष्टं ॥ अष्टकोहोमविनियोगः ॥ अनेन स्वाहातेनैव सप्तवर्ग इती ऊ
त्वा प्रत्याहुति विवेक्यो देवभ्य इदनममेत्कदेशायागो कृत्वा चिष्टं कृत्वा हि होमशेषं समाप्य स्वागतं चरुना घर्षं शेषं सम

शा.प.

२१

वनयनांतं कृत्वा विप्रांतिके आग्नेय्यादिदिशि भूवं प्रोक्ष्य दशवित्प्रथमं पात्रं न्युज्जं कृत्वा गंधदानादिपाणिशोधनांतं कृत्वा भोजना
 धान्नादुत्पद्यतां कृत्वा पित्रथ विप्रसन्निधौ उपविश्य तत्पाणिमभ्युक्ष्य तत्र प्राचीनावीतीदक्षिणाग्रान् कुशानां स्तीयं मेक्षण
 उपस्तीयते नद्विरदाय पात्रं त्वमूत्रं चाभिघार्य सोमाय पितृमते स्वधानमदतिपाणौ दुत्वा ततः पूर्ववद्वदायाग्नये कव्यवाहनाय स्व
 धानमदतिवृत्तं त्रैवदुत्वा एवं सर्वपाणिषु दुत्वा विप्रेषु दुत्वा न्नपात्रेषु निधाय त्वम्य पूर्ववदुपविष्टेषु अन्नं परिविष्टं शुद्धाभिरद्भिप्रो
 क्ष्य पित्रादिभ्यो दशवित्प्रकापिंडदानकाले पूर्वपश्चिमतः कृते द्वैलेखे सकृदा छिन्नद्वयेनां स्तीयं प्राचीनावीती ॥ ती ॥ शुं धं तां पितरः स
 पत्नीकाः इत्यादिदिक्षु विसर्जनांतं मान्युपस्थानवर्जं दक्षिणं कृत्वा तदहरे वसपत्नीकवर्गं ह्यस्य तिलतर्पणं कुर्यात् ॥ अथान्व
 हकाश्राद्धं ॥ ॥ अहम्यासायुनवम्यामेव वा प्रातः प्राणानायम्य देशकालो संकीर्त्य प्राचीनावीतीदक्षिणाग्रान् मुखोन्वाचितस
 यजानुः केवलं पितृवर्गं मातृवर्गं सपत्न्यश्च न स हितं सपत्नीकमरतामहवर्गं च षष्ठ्या निदिश्य नित्यविधिरूपमन्वहक्य
 श्राद्धं पिंडं पितृयस्यतिपत्तुपावर्णेन विधानेनानेन हविषाश्वाद्यवाकरिष्य इति संकल्प्य निमंत्रणादिद्वितीयसंकल्पांत
 कृत्वा विप्रान्सन्निधाय दक्षिणाग्रवर्णे देशोपासनां निविधिवत्प्रातिष्ठाप्य परिसमुद्य प्राग् दक्षिणाग्रैः समू
 लेः कुशैः अर्कपयः प्रदक्षिणां चिः परिस्तीर्य पात्रासादनार्थं दध्निनां स्तीयं च रुक्मालीत्रयस्फोलां च वलमुसलं स्रवध्रु

२१

वह्मसाजिनसकृदा छिन्नत्रये ध्यमेक्षणकमंडलुसमारव्या निपात्राण्येकैकश आग्नेयसंस्थान्या साद्य स्थालीपुत्री हि पूर्णादि
 तडुलप्रक्षालनांतं कृत्वा स्थालीपुतडुलां चिमज्यं शुद्धोदनं तिलमिश्रोदनं पायसं च अपयित्वा किं चिदोदनाग्रहय पात्रांतरेणादाय
 सप्तत्याग्निमतिप्रणीयुतमपि पूर्ववत्परिस्तीर्य स्फेनपितृमातृमातामहवर्गत्रयार्थं तिस्रालेखाः पश्चिमापवर्गा उद्धुर्यताः
 प्रत्येकमाद्रिभ्यश्चैकैकं नमस्कृदा छिन्नप्रत्येकमाद्या अवायामाज्यमासि ज्योपासनादक्षिणतो दक्षेष्वाद्या अवागृहीतेन
 तेनाज्येन च रुत्रयं प्रत्येकमाभिघार्य अग्नेरुदयुद्वात्प्रातिप्रणीतात्पश्चात् कुशेषु क्रमेण दक्षिणसंस्थमासाद्य दधिमिश्रयव
 पिष्टं मक्रमिश्रयवपिष्टं पात्रद्वयसंभृत्य दधिमंथं सक्तुं नोपासने पिष्ट्रित्यामंभिघार्योद्दिग्दस्य पायसादक्षिणत आसाद्य अ
 भ्युज्जं नो जिनकशिर्षं वह्मसां निप्रत्येकं त्रीणि ओपासनादक्षिणतः पित्रथ विप्राणां स्वागतवचनोदित्तीयनिमंत्रणांतं कृत्वा ध्येसा
 दनकालेन वसस्थानिपात्राणि आसाद्य मात्रादिद्विबहुत्वे वा तावत्संख्या न्यासाद्य तां निप्रोक्ष्योत्तानी कृत्य प्रत्येकं निहितं दध्नि
 त्रपाणि रुक्मनाम्यं चान्नोदयेकैकवर्गपात्रं रुक्मं सकृदुभयं अपितृरब्धस्थाने मातामहवर्गं दशवर्गं पुरुषोत्तमं हितेन
 पितृशब्देन वा तिलसीतिमंत्रेण प्रतिपात्रमाहृतं न तिलान्निधाय गंधपुष्पाणि च प्राक्षिप्य पितृपात्रं संपन्नं मातृपात्रं
 संपन्नमित्यादियथा लिङ्गमभिमुख्य दशवसनं नाम गानं रूपं पित्राद्यं किं च मावाहनांतं कृत्वा पवीती सर्वपां नाम गे

प ५

श्रा. प.

२२

वर्तमानादि
य ५

त्ररूपाण्युषार्यसंपादितावः स्वधाध्यस्तितत्पात्रं तत्तत्पुरतः क्रमेण संस्थाप्य दर्शवित्पुत्रवर्गस्याध्यस्तित्वा मातरि दत्ते च स्व
धानमोनममेत्यादिना मातृवर्गस्य दत्ता मातामहवर्गस्य च दर्शवित्पुत्रवर्गस्य च सर्वपात्रसंस्थाप्य पात्राणि शोधनांतं
कृत्वा पात्रवतुष्ये क्रमेण वरुत्रयात् दधि मंथाच्च एथ गघ विरुड्य घृतात्तं कृत्वा नौ करिष्ये इति पित्र्यं विप्राननुज्ञाप्य क्रिय
तामिति तैरनुज्ञातोति प्रणीता गनाविधमप्यसमाधाय मेक्षण उपस्तीयते नां गुणपर्वमात्रं क्रमेण हविश्चतुष्टयं एथ क एथ
गग्निघ्रायो सोमाय पितृ मते स्वधानमस्ति प्रथमाहुति कुत्वा पुनः पूर्ववद्वदानादि पूर्वमग्नये केव्यं राहनाय स्वधानम
स्ति द्वितीयाहुति कुत्वा प्रत्याहुतुं देवात्यागौ कृत्वा उपवीती तस्मै मेक्षणमनु प्रहृत्या पउपस्य श्य पूर्ववत्परिविष्य कुत शि
ष्टपात्रवतुष्ये स्थितं सर्वं हविश्चतुष्टयं त्रयं विप्रभोजनभाजनं पुपरिविष्यान्नेत्यागादि संपन्नं ववनांतं कृत्वा पित्र्यं
इतथा ह्यसर्वान्तमधे रूपा ली चतुष्टयं स्थितं सर्वं हविश्चतुष्टयं मधं मंथांश्च निक्षिप्य पुनर्विकिराथं सर्वान्ना किंचि
किंचिदुड्य शोषं निवेद्य द्विजे रुतरापो शन हस्त प्रक्षालनं च कृते स्वयमावस्य पूर्वस्तीर्णेषु बहिष्पु शुधंतां पितरः शु
धंतां पितामहाः शुधंतां प्रपितामहाः शुधंतां मातरः शुधंतां पितामहः शुधंतां प्रपितामहः शुधंतां मातामहाः स
पत्नीकाः शुधंतां मातुः पितामहाः सपत्नीकाः शुधंतां मातुः प्रपितामहाः सपत्नीकाः इति मंत्रैः सतिलं कमंडलुं जुहोति

२२

निनीय शुक्लं बरधरा इत्यादि वस्वादि देवान्धात्वा ह्रीं मलकप्रमाणान् मधसर्पिस्तिलं युता नूनवपिंडान् कृत्वा ध्रुवाज्येन
तानभिघ्राय एतत्ते अस्मत्पितरित्यादि सपत्नीकपदवर्जं पिंडरूपमन्नमित्युक्तिपूर्वपितृवर्गीयवीनपिंडान् प्रथमलेखा
यां दत्वा एतत्ते अस्मन्मातः अमुकदे अमुकगोत्रे वस्वरूपे याश्च वा मंत्रानु अस्मन्मात्रे अमुकरोये अमुकगोत्राये वस्वरू
पाये इदं पिंडरूपमन्नं स्वधानमोनममये चत्वा मनुगच्छति तेभ्यश्च गयायां श्रीरुद्रपादे दत्तमस्तु एवमस्मत्पितामहा
त्यादि अस्मत्प्रपितामहात्यादि त्रिभिर्मंत्रैर्द्वितीयलेखायां मातृवर्गस्य दत्वा तृतीयायां मातामहवर्गस्य दर्शवित्पुत्र
स्त्रीपिंडेषु पूर्ववत्संस्तुतमोदनाग्रद्रवो निषिच्य शंरावधर्षणाद्यग्न्युपस्थानांतं पितृशब्दो ह्यस्ति तैः अत्र पितरः अमी मेहं
तपितरः एतदः पितरः नमो बः पितरः मनो न्वाहु वामह परेत न पितर इति मंत्रैर्यथा स्थानपठितैः कृत्वा पितृशब्दो ह्यस्ति
तेन वीरं मे दत्त पितर इति मंत्राहते नमंत्रेण वर्गत्रयस्य पितृ नृप्रत्येकं संप्राध्वं मध्यमविंडं ह्यस्ति तेनाधत्त पितर इ
ति मंत्रेण प्रत्नी प्राशयित्वा पिंडोदासनादि विस्कर्जनांतं दर्शवित्कृत्वा तदहरे बवर्गत्रयस्यातिलतर्पणं कुर्यात् अत्र
मात्रादि द्विषेण्ड हानकाल एतद्गोमस्मन्मातरो पितामहो प्रपितामहो अमुकदे अमुकगोत्रे वस्वरूपे ये च वाम

३

श्री. व.

23

त्रानुगच्छति तेभ्यश्च अस्मन्मातृभ्यां पितामहाभ्यां प्रपितामहाभ्यां अमुकदाभ्यामित्याद्यचारयेत् । अभ्यंजनेष्वपि
स्मदित्याद्येवमेवोच्चार्याभ्यंजायां मिति वेदेत् । मात्रादिबहुल्वे एतद्वोस्मन्मातरः पितामहः प्रपितामहः अमुकदा अमु
कगोत्राः वस्तरूपा ये च ये च युवानत्रानु अस्मन्मातृभ्यः पितामहाभ्यः प्रपितामहाभ्यः अमुकदाभ्यश्चति विंडहानेऽ
भ्यङ्गुमङ्गु इति वाभ्यंजनं जनहाने वेदेत् । सर्वत्रापि विंडहानादौ मात्रादिद्विलेबहुल्वे वा एकनामत्वे च द्विलेबहुल्वे वा तं वा त
त्तन्नामनिर्देशं निम्ननामत्वे तावन्ति नामानि निर्देश्यानि ॥ ॥ अथाष्टकाविकृतिभूतमाघवर्षादं ॥ ॥ भा
द्रपदकृष्णपक्षे सप्तम्यष्टमी नवमी पुष्यपक्षे अष्टम्यावसरे कुर्यादिति हतिरुन्नारायणः । हरदत्तस्तु मघा युक्ताभाद्रपद
कृष्णत्रयोदश्यां संकल्पविधानेन मघावर्षारख्यं आहं कुर्यादित्याह । तदनुष्ठानप्रकारस्तत्पूर्वमुक्तः ॥ ॥ अथ
प्रतिमासमपरपक्षेऽप्यहं ॥ ॥ प्रतिपत्तुषष्ठप्रतिपदाद्युगमे संक्राष्टतिथिषु सपत्नीकपितृमातामह
वर्गद्वयस्यैव स्मरणात्तमवर्जमन्वहक्यवत्सर्वं कुर्यात् ॥ ॥ अथ काम्यं आहं ॥ ॥ प्रतिपत्तुषष्ठिकादिषु फलार्थ
विक्रितं काम्यारख्यं आहं अष्टमी आहं वत्सकायमिति हतिरुन्नारायणः । हरिश्चन्द्राहवदित्याह । हरिश्चन्द्राहप्रका

२२

रं त्वनुपदमेव वक्ष्यामः ॥ ॥ अथानित्यश्राद्धं ॥ ॥ दक्षिणामुरवापविष्टो देशकालौ संकीर्त्य प्राचीनावीतीममपितृणां नि
त्यश्राद्धं करिष्ये इति संसर्बधनामगोत्ररूपपूर्वकं सौपिनीकपितृमातामहवर्गद्वयमुद्दिश्य पुष्पाक्षतादिभिरासनादिदी
पांतोपचारैरुदङ्मुखोपविष्टं विप्रं संपूज्य मंडलं कृत्वा तत्र पालाशादिभ्यो नैवेद्याय तत्रानं परिबिष्य गायत्र्या श्रोक्ष्य तच्छ्राद्धं परिषि
ष्य पृथिवीमित्यादिब्रह्मपुण्यं कृत्वा श्राद्धं भाजयित्वा नमस्कारेण तं शोर्जयेत् ॥ अत्रानदेशकालनियमाः कर्तव्यौ स्युः
नियमाश्च न संति ॥ भोक्तेभ्यो यद्यसंपत्तौ उद्धृत्यान्नं स्वशक्तितः षोढाविभज्य मनसा पितृमुद्दिश्य तस्य जेतुं दाति ॥
अथ द्वादशश्राद्धं ॥ ॥ उपनयनादिमहत्कर्मसु पूर्वदिने वजातकर्मोद्यत्कर्मसु तदहरेव वा द्वादशश्राद्धं कुर्यात् ॥ तत्र कर्त्ता
कृताभ्यंगः स्नातः परिहितघृतवासाः कृतस्वस्तिवाचनो नादीश्राद्धांगमात् कापूजां प्रथमं कुर्यात् ॥ गोमयोपलिप्तायूर
गमालिकादिभिरपितायां शुद्धभस्मोपश्राद्धं पुरव उपविश्य स्थूलिले प्रतिमासु षण्णक्षतपुंजेषु वा तिस्रः पूज्याः पितुः पक्षे
तिस्रो मातामहस्तथा ॥ इत्येतामातरः शोक्ताः पितृमातृचसाष्टमीति चतुर्विंशतिमतोक्ता मातृपितामहप्रपिताम
हमातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहपितृषष्टमातृचस्रारव्य ॥ अष्टौ मानुषमातृः ॥ ब्राह्मी मातृश्च

श्रा.प
२४

रावेवकोमारीवेस्ववीतथा। बाराहवतथेद्राणी वामुं जसप्तमातर इति सप्त। गौरीपद्माशशीमेधासावित्रीविजयाज
या। देवसेनास्वधास्वाहामातरोल्लोकमातरः। धृतिः पुष्टिस्तथातुहिरात्मदेवतयासहेतिषोडशदेवमातुः। दुर्गागणाधिपतिं
क्षेत्रपालं वाह्ययथाशक्त्यासनादिषोडशोपचारैरभ्यर्च्य नोभद्रादस्यादिआयुष्यसूक्तानियथाशक्तिपठेत्। ततोयज्ञोप
वीती प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा वाचित सञ्जानु देवाकालौ संकीर्त्य सत्यवस्तु संतुका नांदी मुखामातृपितामहीप्रपिता
मह्यः नांदी मुखः। वितृपितामहप्रपितामहाः नांदी मुखः मातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहाः सपत्नीका एतानुहि
श्य पावर्णविधानेन सविंसे देवनांदी आहं करिष्ये इति संकल्प्ये देवाय हो वगत्रयाथ च प्रत्येकं हो हो इत्येवमहो विप्रो दे
वपूर्वं प्रवर्गनिमं अ प्रवर्गो शय्यादूते विप्रैरभ्यंगस्नानं कृत्वा। सत्यवस्तु संतुका विश्वेदेवा नांदी मुखामातृपिताम
हीप्रपितामह्यः नांदी मुखः वितृपितामहप्रपितामहाः नांदी मुखः मातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहाः स
पत्नीकाः इति संबन्धनामृगोत्ररूपा संबुध्यंता नुक्ता इदं पाद्यमिति पूर्ववा द्विप्रपादान्प्रक्षाल्य प्राङ्मुखो दक्ष
स्वान्वातानासनं पु पूर्ववदुपवेश्य अंता पूर्ववदुक्ता सज्जमल कुशयुग्मान्यासना निच दाक्षिणतः प्रदाय दे

कारपिता
२४

वपित्राद्यर्थाध्वपात्रेषु प्राक संस्था सादितेषु हो हो इति न धाय जलं सर्वत्र देवतीर्थे नैवापर्यत्यवोसिसोमदेवयोगोसवेदे
वनिर्मितः। प्रत्नवर्द्धिः प्रत्नपुष्ट्या नांदी मुखान् पितृ निमान् लोकान्प्राणयाहिनः स्वाहेति सर्वत्र यवानोप्य द्वितीयां तानु द्विश्य
द्वयोर्द्वयोर्विप्रयोः सत्यवस्तु संतुका विश्वान् देवान् नांदी मुखवर्गत्रयं च पूर्ववदावाह्य सत्यवस्तु संतुका विश्वेदेवा इदं वा
ध्वं स्वाहानमो नमम नांदी मुखामातर इदं ध्वं स्वाहानमो नमम नांदी मुखः पितर इत्यादियथा लि गं दत्वा पूर्ववदनु
र्मत्रप्रथमां तानु द्विश्य स्वाहा शब्देन सर्वभ्यो हो हो गै ध शुक्लमात्य धूप दीपा छादनाभरणादीनि दत्वा सर्वस्माद्गो
ऊनाथानि नाक्किं चिक्किं चिदुह्य घृतं नांत्कामेक्षणेनावदानधर्मेणावराय वित्राद्यर्थ विप्रपाणिषु अग्नये कव्यवाह
नाय स्वाहा सोमाय पितृमते स्वाहेति मंत्राभ्यां हुत्वा मध्वसहितं अन्नममन्त्र विप्रभाजनेषु परि विष्य पृथिवीति
पात्रमित्येकं चतुर्थ्यं तानुक्वाय स्वाहा हव्यं नमो नममेतिसर्वत्रत्यं त्का विप्रान् पूर्ववद्गोजयेत्। अत्राभस्मपित्रमंत्र
नपो नास्ति नैवाभस्म जपेदब्रह्म कदाचिन्नित्यसंदिता इति छंदोगपरिशिष्टात्। ततस्तत्तेषु विप्रेषु उपास्मै गायता
नर इति पंचोक्तिं नमो म दतोति क्वं आवपित्वा संपन्नवचनादि कृत्वा आवांतेषु विप्रेषु कृत्वा प्रदक्षामो मये नो पालि
ष्यते त्रयामशान्दोर्भा नोस्तीर्य दधियुक्तं सविं राख्य पृषदाज्यमिन्नेण भुक्तं शेपो दूतं नर तत्त इत्यादि मंत्रेण स्वाहा

आ.प.

32

वकार्येत्येकः पक्षः पूर्वोक्तविस्तृष्टस्मृत्युक्तप्रकारेण नानादीश्राद्धं कार्यं । तत्रापितृतीयपक्षे देवमनुष्यमातृपूजैव कार्येति द्वितीयः पक्षः शिवे विकल्प इत्याद्यममनुप्रतिष्ठाति । तस्माज्जीवत्पितास्ततः संस्कारेषु मातृमातामह्याः कुर्यात् । तस्यां जीवत्यामातामहस्यकु-
र्यादित्याह श्वलायनगृह्यपरिशिष्टादाश्वलायनैः स्मृतिरत्नावलीकारोक्तप्रथमपक्षान्वानुष्ठेयानंतु तेषां विकल्प इति प्रयोगः ।
रिजातकारस्यापीदमेवातिमतं यद्युतेनाश्वलायनगृह्यपरिशिष्टादाश्वलायनस्य विषये अपवादकत्वेन । उद्दोहपुत्रजनने पित्र्यस्या
सौमिके मखे तीर्थे ब्राह्मण आयाति षडेते जीवतः पितुरिति मेत्रावरुणीयपरिशिष्टमुदाहृतं । तन्ममनोहरं । अस्य मेत्रावरुणीय
विषयत्वेन पूर्वस्य पूर्वस्य चाश्वलायनविषयत्वे निम्नविषयत्वादिति स्मृतिरत्नावलीकाराद्याः । तद्विद्वाकाधिकरणविकृष्ट
मित्यादिरत्नविन्यत्रविस्तरः । अत्राद्योद्वाहवधिसूतसंस्कारेषु पिता तदभावे ज्येष्ठपुत्रात् स्वपित्राद्युद्देशेन नानादीश्राद्धं कुर्यात्
तदभावे पितृव्यादिः संस्कार्यपित्राद्युद्देशेन । द्वितीयविवाहे तु तत्कनैव स्वपित्राद्युद्देशेन नानादीश्राद्धं कुर्यात् । स्वपितृभ्यः पिता
दद्यात्सूतसंस्कारकर्मसु । पिंडानोद्वाहनात्तेषां तस्याभावे तु तत्क्रमादितिकात्यायनोक्तेः । अत्र संस्कारकर्मावधित्वेनोक्तेः ।
संस्कारकर्मरूपमाद्योद्वाहनमेव गृह्यते । अत्र बहुवक्तव्यं हेमाद्र्यादिनिबंधभ्यां वर्णितव्यं ॥ १॥ इति द्वादशश्राद्धं ॥ १॥
सापिंडीकरणादीनि प्रेतश्राद्धादिनि अस्मत्पितृव्यभट्टनारायणकृता यामौर्ध्वहोहकपद्धतौ द्रष्टव्यानीत्यलं ॥ १॥ महारा

24

श्री.प.

39

मेश्वरो विद्वांश्चामित्रान्बन्धयेज्जातेनोदयादिस्वसमः संख्यावान्भूमाधवः । तदंगजेन रविताश्राद्धपद्धतिरुत्तमा
। रघुनाथेनावलोक्य हेमाध्यादिकृतीः स्फिराः ॥ इति श्रीमत्पद्मराजप्रमाणज्ञस्तरिवरवीरसुनासीरसरोपाध्यायैर्भ
ट्टमाधवात्मजभट्टरघुनाथविरचिताश्राद्धपद्धतिः संपूर्णा ॥ ॥ शुभमस्तु ॥ करकृतमपराधसंतुमर्हति संतः ॥
वासांसि वाससीवासं योनदद्यात्पितृक्षये ॥ भ्रमंति पितरस्तस्य नग्नावर्षे विशाचवत् ॥ श्रीः ॥ ॥ ॥ ॥
॥ पंचविंशत्यभिप्रेतशके श्रीमुखवत्सरे ॥ बालकलेनालिखितं श्राद्धपद्धतिपुस्तकं ॥ श्रीगिरिजापतये नमः ॥
श्रीः ॥ ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ ॥ श्रीः ॥

भारतेश्वर
सुल

श्राद्धपद्धतिः

13